

CVEK

centrum pre výskum
etnicity a kultúry

Elokované pracoviská stredných odborných škôl pri marginalizovaných rómskych komunitách

Cesta k začleneniu alebo
vylúčeniu rómskej mládeže?

Zuzana Balážová



Bratislava
2015

Elokované pracoviská stredných odborných škôl pri marginalizovaných rómskych komunitách

Cesta k začleneniu alebo vylúčeniu rómskej mládeže?

Vydalo: Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Klariská 14
811 03 Bratislava
www.cvek.sk

Autorka: Zuzana Balážová

Jazyková korektúra: Jarmila Svítková

Grafická úprava: Branislav Kátlovský

Vydanie: prvé

Obsah

Úvod	5
1 Ciele a metodológia výskumu	6
2 Vzdelanostná úroveň rómov	8
2.1 Bariéry vo vzdelávaní	10
3 Elokované pracoviská stredných škôl v rámci legislatívy	11
3.1 Definovanie elokovaného pracoviska strednej odbornej školy	11
3.2 Školský zákon ako základný dokument v oblasti vzdelávania	14
4 Téma elokovaných pracovísk stredných odborných škôl v rámci legislatívnych a strategických dokumentov vlády SR	18
4.1 Milénium - Národný program výchovy a vzdelávania	18
4.2 Priority vlády SR pre integráciu Rómov	19
4.3 Regionálne stratégie	21
5 Elokované pracoviská stredných odborných škôl	23
5.1 Prečo si vyberajú študenti túto školu?	24
5.1.1 Informovanosť o možnostiach štúdia na stredných školách	25
5.1.2 Geografická dostupnosť	27
5.1.3 Sociálne štipendium	28
5.2 Čo sa študuje na elokovaných pracoviskách stredných škôl?	30
5.2.1 Príklad učebného odboru podporujúceho stereotypné správanie	33
5.3 Materiálno-technické zabezpečenie a financovanie elokovaných pracovísk	36
5.4 Uplatniteľnosť na trhu práce	40
6 Elokované pracoviská - nástroj inklúzie alebo segregácie?	44
7 Odporúčania pre prax	46
Záver	48
Zoznam použitej literatúry	49
English Resume	52

Zoznam použitých skratiek

BBSK	Banskobystrický samosprávny kraj
CVTI	Centrum vedecko-technických informácií SR
ECRI	Európska komisia proti rasizmu a intolerancii
ERRC	Európske centrum pre práva Rómov
HDP	Hrubý domáci produkt
ISCED	Medzinárodná štandardná klasifikácia vzdelávania
MRK	Marginalizované rómske komunity
SZP	Sociálne znevýhodnené prostredie
UNDP	Rozvojový program Spojených národov
VÚC	Vyšší územný celok

Zoznam tabuliek

Tab. 1	Porovnanie dát v dosiahnutom stredoškolskom vzdelaní u Rómov
Tab. 2	Ukončené stredoškolské vzdelanie vo vekovej kategórii 20 – 24 rokov
Tab. 3	Stupeň vzdelania Rómov
Tab. 4	Počet štátnych elokovaných pracovísk v krajoch SR k 31. 3. 2015
Tab. 5	Počet súkromných elokovaných pracovísk v krajoch SR k 31. 3. 2014
Tab. 7	Počet študentov v učebnom odbore praktická žena k 15. 9. 2014 vo vybraných stredných školách
Tab. 8	Základný mzdový normatív na rok 2015
Tab. 9	Financovanie stredných škôl – príklad
Tab. 10	Nezamestnanosť absolventov vybraných učebných odborov vyučovaných na elokovaných pracoviskách stredných škôl k septembru 2014

Úvod

Téma stredoškolského vzdelávania rómskej mládeže je pomerne okrajová v diskusii o začlenení Rómov do spoločnosti. Dôvodom môže byť predpoklad, že ak rómske dieťa prejde predškolským a základným vzdelaním, je schopné zvládnuť aj stredoškolské. Paralelnou súčasťou, ktorá sa objavuje v súvislosti so vzdelávaním rómskej populácie, je segregácia. Pri začleňovaní obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít sú témy vzdelávania najkľúčovejšie.

Táto práca sa venuje stredoškolskému vzdelávaniu rómskej mládeže z marginalizovaných rómskych komunít. Jej základom je kvalitatívny výskum konceptu elokovaných pracovísk stredných odborných škôl situovaných v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Tento koncept je možné považovať za jeden z dôležitých, ak nie jediných z nástrojov verejnej politiky v tejto oblasti. Podľa nášho názoru téma stredoškolského vzdelávania si zasluhuje pozornosť z viacerých dôvodov. Po prvé sa treba zamerať na rovinu sociálnej inklúzie a sociálneho vylúčenia, ktorá úzko súvisí s prístupom k vzdelaniu. Po druhé sa objavuje aspekt posilnenia vlastnej osobnosti tým, že človek si zvyšuje svoj ľudský kapitál v spoločnosti a stáva sa pre spoločnosť dôležitým. A tretím dôvodom je ekonomický rozmer, ktorý súvisí s tým, že mládež z marginalizovaných rómskych komunít má príležitosť získať adekvátne vzdelanie a uchádzať sa o finančne lepšie ohodnotené pracovné miesta. Tieto dôvody možno považovať za kľúčové v prípade začleňovania obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunít do spoločnosti.

Sme presvedčení o tom, že pre začleňovanie obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunít do spoločnosti je stredoškolské vzdelávanie rovnako dôležité ako základné či predškolské. Myslíme si, že posilňovanie určitých častí vzdelávacieho procesu bez kvalitnej kontinuity ďalších stupňov edukácie môže spôsobiť celkové zlyhanie sociálneho začleňovania a prehľbiť existujúcu marginalizáciu. Stredoškolské vzdelávanie je v procese socializácie rovnako dôležitou časťou pri formovaní sociálnych vzťahov s okolitým prostredím. Zameriavame sa na koncept elokovaných pracovísk stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít z dôrazom na aspekt sociálneho začleňovania.

Štúdia je rozdelená do šiestich kapitol. Prvá kapitola sa venuje cieľom a metodológii výskumu. V druhej kapitole je rozpracovaná vzdelanostná úroveň Rómov s podkapitolou o bariérach v stredoškolskom vzdelávaní. Bariéry v stredoškolskom vzdelávaní sme považovali za dôležité, keďže sa spomínajú aj v legislatívnych dokumentoch. Tie sú obsahom tretej kapitoly spolu so školským zákonom. V tejto časti práce sa venujeme aj segregácii v základnom vzdelávaní. Segregáciu v základom vzdelávaní sme spomenuli vzhľadom na to, že vplýva aj na ďalšie vzdelávanie. Vo štvrtej kapitole analyzujeme rozpracovanie myšlienky elokovaných pracovísk stredných škôl v strategických dokumentoch na rôznych úrovniach štátu. Piata kapitola obsahuje zistenia z terénneho výskumu a ich interpretáciu v rôznych rovinách. Záver štúdie posudzuje údaje z výskumu vzhľadom na otázky začleňovania do spoločnosti a poskytuje zhrnutie a odporúčania pre prax.

1

Ciele a metodológia výskumu

Štúdia sa zameriava na vzdelávanie v elokovaných pracoviskách stredných škôl situovaných v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Naším cieľom bolo zistiť, či tento nástroj sleduje začleňovanie marginalizovaných Rómov do spoločnosti alebo naopak, či prispieva k opačným tendenciám ich vylúčovania.

Cieľom terénneho výskumu bolo na základe kvalitatívneho prístupu zistiť úlohu vzdelávania v elokovaných pracoviskách stredných škôl zriadených v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít pri začleňovaní Rómov do spoločnosti. Metódou zisťovania bol kvalitatívny výskum prostredníctvom pološtruktúrovaných rozhovorov s aktérmi vzdelávania vrátane samotnej cieľovej skupiny. Prostredníctvom rozhovorov sme sledovali, či vzdelávanie posilňuje začleňovanie do spoločnosti zlepšovaním podmienok pre jednotlivcov a skupiny, ktorí trpia vylúčením z dôvodov, ktoré nemôžu ovplyvniť, ako je napríklad etnická príslušnosť, pohlavie, náboženstvo a pod. Cieľom sociálnej inklúzie je posilniť postavenie chudobných a marginalizovaných jednotlivcov a skupín v spoločnosti tak, aby sa vyrovnali šance v prístupe k verejným službám v porovnaní s majoritným obyvateľstvom.¹

Pri skúmaní sme sa opierali aj o opačný proces k sociálnemu začleňovaniu, ktorým je sociálne vylúčenie. Barry² vo svojej teórii o normatívnom sociálnom vylúčení ukazuje, že chudoba spojená s väčšinou foriem sociálneho vylúčenia vytvára vzdelávacie bariéry. Rovnako ich vytvára sociálna homogenita vylúčených komunít. Ilustruje to na príklade škôl s veľkým počtom žiakov zo sociálne vylúčených rodín, ktoré nemotivujú žiakov dosahovať dobré študijné výsledky, a teda neprispievajú k odstráneniu sociálnej izolácie. Podobne nedostatok pracovných príležitostí vo vylúčených komunitách negatívne ovplyvňuje záujem o vzdelanie.³

Okrem toho sme sa zamerali na ďalší aspekt sociálnej nerovnosti, ktorým je segregácia. V duchu filozofie Andersonovej, ktorá považuje za primárnu príčinu sociálnej nerovnosti segregáciu, sme sa zameriavali na to, ako vzdelávanie na elokovaných pracoviskách stredných škôl môže viesť k udržiavaniu či prehĺbovaniu segregácie. Podľa autorky segregácia zapríčiňuje nielen rozsiahle materiálne nerovnosti v príjme, príležitostiach na vzdelávanie a zamestnanosť, ale vytvára a podporuje stigmatizáciu sociálne vylúčených skupín. Segregácia je fundamentálnou príčinou stigmatizácie, ktorá posilňuje sociálne vylúčenie určitých jednotlivcov či skupín.⁴

1 The World Bank: The world bank group goals. www.worldbank.org

2 BARRY, B. (2002): Social exclusion, social isolation and the distribution of income. In: Hills, J. – Le Grand, J. – Piachaud, D. (eds.): Understanding Social Exclusion. Cambridge: Cambridge University Press, 13 – 29.

3 Ibid, s. 20

4 ANDERSON, E. (2010): The Imperative of Integration. Princeton: Princeton University Press.

V duchu uvedenej teórie sme identifikovali hlavnú cieľovú skupinu výskumu, ktorou sú študenti elokovaných pracovísk stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít v rôznych ročníkoch a učebných odboroch. Ďalšou cieľovou skupinou boli riaditelia alebo poverení zástupcovia stredných škôl, ktoré majú zriadené elokované pracoviska v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Dôležitou cieľovou skupinou boli učitelia, ktorí vyučujú na elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Geograficky sme do výskumu zahrnuli päť štátnych stredných odborných škôl, ktoré majú zriadené elokované pracoviská v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Tieto sú prevažne zriadené na území východného Slovenska vzhľadom na to, že v tejto oblasti sa nachádza najväčší počet marginalizovaných rómskych komunít. Z tohto dôvodu sme vybrali lokality v Prešovskom a Košickom kraji.

Hlavnými výskumnými metódami v teréne boli individuálne rozhovory, ktoré prebiehali na základe pološtruktúrovaného dotazníka. Ako doplnkovú metódu sme využili zber štatistických a kontextových údajov a všetky dostupné sekundárne zdroje. V každej lokalite sme uskutočnili minimálne tri rozhovory, ktoré pokrývali všetky cieľové skupiny. Pre každú cieľovú skupinu bol pripravený samostatný pološtruktúrovaný dotazník. Audiozáznamy z individuálnych rozhovorov boli prepísané a analyzované.

Získané dáta z terénu sme doplnili o sekundárne analýzy, dokumenty a odbornú literatúru. Pretože ide o citlivú oblasť skúmania, rozhodli sme sa účastníkov výskumu, vybrané vzdelávacie inštitúcie, ako aj lokality anonymizovať.

Problematike stredoškolského vzdelávania Rómov na elokovaných pracoviskách stredných škôl zriadených v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít sa na Slovensku doposiaľ nevenovala veľká pozornosť. Snažili sme sa poukázať na paralelu medzi vzdelávaním rómskej mládeže na elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít a segregáciou skupiny z pohľadu hospodárskeho a sociálneho uplatnenia.

2 Vzdelanostná úroveň rómov

Východiskom nášho výskumu sú údaje o vzdelanostnej úrovni Rómov. V našom výskume sme sa opierali o štúdie, ktoré spracoval Rozvojový program OSN (UNDP) v roku 2007 a 2010 s názvom Správa o životných podmienkach rómskych domácností. Metodika zberu údajov bola založená na skúmaní vybraných ukazovateľov životnej úrovne rómskych domácností v porovnaní s ich nerómskymi susedmi. Do mapovania sa zapojilo spolu 720 domácností pri oboch štúdiách, pričom boli zahrnuté viaceré typy rómskych domácností podľa geografického určenia, teda domácnosti, ktoré žijú rozptýlene medzi majoritou a domácnosti, ktoré žijú v segregovaných oblastiach. Správy sa venujú všetkým oblastiam života, ako je bývanie, vzdelávanie, zamestnanosť, zdravotníctvo, migrácia a sociálny systém.

Dáta o dosiahnutom vzdelaní z roku 2007 ukazujú, že zo skúmanej reprezentatívnej vzorky Rómov má ukončené stredoškolské vzdelanie 19,2 % mužov a 11,4 % žien, pričom 10,4 % mužov nemá ukončené stredoškolské vzdelanie a 7,5 % žien neukončilo stredoškolské vzdelanie.⁵ Na porovnanie, v roku 2010 v správe UNDP sa uvádza, že zo skúmanej reprezentatívnej vzorky Rómov, ktorí sú mimo školského vzdelávacieho systému, iba 12,5 % rómskych žien a 21,4 % rómskych mužov uviedli ukončené stredoškolské vzdelanie.⁶ V štúdií z roku 2007 sa uvádza tiež, že 19,8 % rómskej populácie vo vekovej kategórii 30 - 49 rokov má ukončené stredoškolské vzdelanie, pričom vo vekovej kategórii 15 - 29 rokov má ukončené len 13,7 % rómskej populácie. V prípade rozdielnosti sídiel je rozdiel v dosiahnutom stredoškolskom vzdelaní oveľa vyšší. Zatiaľ čo z rozptýlených osídíel uvádza 18,1 % rómskej populácie ukončené stredoškolské vzdelanie, zo segregovaných sídiel je to 8,5 % rómskej populácie s ukončeným stredoškolským vzdelaním.⁷ Je možné konštatovať, že podiel rómskej populácie s ukončeným stredoškolským vzdelaním sa znižuje nielen v prípade generačného postupu, ale aj v prípade geografického umiestnenia sídiel rómskej populácie.

Za najvyššie dosiahnuté vzdelanie označilo v ďalšej štúdií UNDP z roku 2010 strednú školu celkovo 17 % Rómov, pričom iba 0,3 % uviedlo dosiahnuté vzdelanie vyššieho stupňa (ISCED 4++). Podľa dát zo správy UNDP v roku 2011 na Slovensku, vo vekovej skupine 25- až 64-ročných obyvateľov, uviedlo ako najvyššie dosiahnuté stredoškolské vzdelanie (ISCED 3) 75 % majority a len 19 % Rómov. V prípade rómskych žien má najvyššie stredoškolské vzdelanie 17 % rómskych žien a podiel u majoritných žien bol zistený na úrovni 74 %. V prípade mužov to bolo 22 % u Rómov a 76 % u majority. Vo vekovej kategórii 20- až 24-ročných uviedlo najvyššie dosiahnuté vzdelanie stredoškolské 22 % respondentov z radov rómskych mužov a 17 % spomedzi rómskych žien. Na porovnanie možno uviesť,

5 UNDP: Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2007. Bratislava. UNDP,2007

6 UNDP: Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010. Bratislava: UNDP, 2012, s. 96.

7 UNDP: Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2007. Bratislava. UNDP,2007

že v prípade majoritnej populácie to bolo u 89 % mužov a 69 % žien.⁸ Z výskumných dát UNDP vyplýva, že podiel rómskych detí žijúcich v rozptyle, ktoré úspešne pokračujú na strednej škole, je vyšší (20,2 %) ako u detí žijúcich v segregovanom (16,5 %) prostredí.⁹

V medzinárodnom porovnaní, ktoré spracovalo UNDP v roku 2011, vidieť, že strednú školu v Českej republike dokončilo 30 % Rómov, v Maďarsku už len 22 %. Slovensko je v tomto porovnaní najbližšie k Bulharsku a Chorvátsku s 18 % Rómov, ktorí dokončili strednú školu.¹⁰ V porovnaní s majoritným obyvateľstvom je tento údaj veľmi nízky.

Tab. 1 Porovnanie dát v dosiahnutom stredoškolskom vzdelaní u Rómov

	ŽENY	MUŽI
2007	11,4 %	19,2 %
2010	12,5 %	21,4 %

Zdroj: UNDP 2007 a 2010

Tab. 2 Ukončené stredoškolské vzdelanie vo vekovej kategórii 20 – 24 rokov

	RÓMOVIA	MAJORITA
Ženy	17 %	69 %
Muži	22 %	89 %

Zdroj: UNDP 2010

Tab. 3 Stupeň vzdelania Rómov

	15 – 29 ROKOV	30 – 49 ROKOV	50 A VIAC
Neukončené základné	25,8 %	33,9 %	52,5 %
Základné	40,90 %	34,7 %	34,3 %
Neukončené stredoškolské	11,5 %	9,5 %	2,4 %
Stredoškolské	13,7 %	19,8 %	9,5 %
Vysokoškolské	0,4 %	0,1 %	–
Špeciálna škola	7,5 %	1,9 %	1,1 %

Zdroj: UNDP 2007

8 UNPD/World Bank/EC regional survey 2011 data set.

9 UNDP, Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010. Bratislava: UNDP, 2012, s. 97

10 Roma Education in Comparative Perspective: Findings from the UNDP/World Bank/EC Regional Survey Bratislava: UNDP, 2012, s. 23.

2.1 Bariéry vo vzdelávaní

V nadväznosti na uvedené dáta o dosiahnutom vzdelaní rómskej mládeže v porovnaní s nerómskou mládežou sme sa zamerali na hľadanie možných príčin nepokračovania v štúdiu po skončení pravidelnej školskej dochádzky u Rómov.

Podľa dostupných dát možno usudzovať, že medzi najväčšie bariéry v nepokračovaní v štúdiu na strednej škole patrí u rómskej mládeže zo segregovaných komunít nezáujem o edukáciu. Tento dôvod uviedlo takmer 33,6 % rómskych respondentov vo výskume UNDP z roku 2010. Nad touto príčinou je možné sa zamyslieť aj v širšom kontexte. Ak rómske dieťa nie je motivované už od útleho veku na získanie vzdelania, nie je možné predpokladať, že sa jeho postoj zmení prechodom na strednú odbornú školu. Je dôležité zdôrazniť, že motivácia na získanie vzdelávania by mala smerovať nielen z rodiny, ale aj zo vzdelávacej inštitúcie, resp. od učiteľov. Druhým udaným dôvodom nepokračovania v štúdiu bol nedostatok financií (29,2 %). Ako ďalšie výraznejšie dôvody skončenia vzdelávania na úrovni základnej školy videli respondenti pomoc v domácnosti (14 %), svadba a založenie rodiny (10,6 %). Veľmi zaujímavé boli zistenia v prípade identifikovania geografickej dostupnosti ako bariéry vo vzdelávaní, pričom podľa zistených údajov geografická dostupnosť nepatrí medzi výrazné bariéry, o čom svedčí aj vyjadrenie len 1,5 % respondentov.¹¹

Geografická dostupnosť stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít sa objavila ako jeden z najhlavnejších argumentov pri tvorbe agendy elokovaných pracovísk stredných odborných škôl. Napriek tomu, že geografická dostupnosť nepatrí medzi výrazné bariéry vo vzdelávaní, bol tento aspekt jedným z najdôležitejších ukazovateľov pri zrode myšlienky zriadenia elokovaných pracovísk stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. To, či takéto riešenie podporí, alebo prehĺbi vylúčenie, nebolo dostatočne analyzované. Aspekt prehlbovania segregácie a sociálneho vylúčenia sa pri koncipovaní vzdelávania na elokovaných pracoviskách stredných škôl detailne neanalyzoval.

Zo zistených údajov možno konštatovať, že vzdelanostná úroveň rómskej populácie vo veľkej miere zaostáva v porovnaní s majoritnou populáciou. Vzhľadom na údaje z viacerých období je možné konštatovať, že údaje sa nemenia ani po vytvorení špeciálneho nástroja v oblasti stredoškolského vzdelávania, akým sú elokované pracoviská stredných odborných škôl. Za kľúčové považujeme absenciu identifikovať potreby mládeže z marginalizovaných rómskych komunít a na tieto potreby prihliadať pri koncipovaní vzdelávacích nástrojov. Dlhodobo zakorenený stereotyp, že rómske deti z marginalizovaných komunít sa nechcú vzdelávať a nebudú chodiť do školy, je nutné začať systematicky rúcať. Napokon zo zistených údajov vyplýva, že v oblasti vysokoškolského štúdia sme zaznamenali zvýšenie, čo len potvrdzuje našu myšlienku, že aj rómsky študent chce získať kvalitné vzdelanie.

11 UNDP, Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010. Bratislava: UNDP, 2012, s. 98.

3 Elokované pracoviská stredných škôl v rámci legislatívy

V nasledujúcej časti sa budeme dôkladnejšie zaoberať tým, ako sa postupne zrodila a právne upravila téma riešenia stredoškolského vzdelávania rómskej mládeže s osobitným dôrazom na elokované pracoviská stredných škôl. Prvé snahy o zadefinovanie prístupov vo vzdelávaní sociálne vylúčených a marginalizovaných skupín patria do agendy tvorcov verejnej politiky v novodobej histórii od roku 1989. Prijatím uznesenia vlády SR z 9. apríla 1999 boli schválené „Zásady vládnej politiky SR k Rómom“ a ich rozpracovanie v rezortoch školstva, mládeže a športu, kultúry, práce a sociálnych vecí a financií. Uznesením vlády SR č. 498 zo dňa 26. mája 2004 bola schválená Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže.¹² Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže bola základom na špecifikovanie zámerov a cieľov Národného akčného plánu SR k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005 - 2015¹³ v prioritne vzdelávanie v súvislosti s problematikou chudoby, diskriminácie a rodovej rovnosti rómskej populácie. V roku 2004 bol prijatý zákon č. 365/2004 Z. z., o rovnakom zaobchádzaní (ďalej „antidiskriminačný zákon“). Z hľadiska formovania prístupov vo vzdelávaní a výchove je dôležitá otázka segregácie či už v predškolskom, základnom, alebo strednom vzdelávaní.

3.1 Definovanie elokovaného pracoviska strednej odbornej školy

Prvá legislatívna úprava zriaďovania elokovaných tried bola obsiahnutá v § 19 ods. 7 zákona č. 596/2003 Z. z., o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. V zmysle platnej legislatívy mohli školy zriaďovať svoje elokované pracoviská a detašované triedy bez ich evidencie v sieti škôl a školských zariadení SR do 31. 12. 2012.

Dáta o počte elokovaných pracovísk stredných škôl existujú od 30. júna 2013 vďaka novele zákona č. 596/2003 Z. z., o štátnej správe v školstve a školskej samospráve. Zriaďovateľom elokovaných pracovísk stredných škôl bola uložená povinnosť doložiť doklady o pracovisku na účely zaevidovania do siete škôl a školských zariadení. Vzhľadom na túto

12 Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania. Uznesenie vlády SR č.498 zo dňa 26. 5. 2004. [online] Dostupné na: www.rocepo.sk/modules/mydownloads/visit.php?cid=6&lid=54.

13 Národný akčný plán SR k dekáde začleňovania rómskej populácie 2005 - 2015. Rómske vzdelávacie centrum Prešov. Dostupné: www.rocepo.sk/modules/mydownloads/singlefile.php?cid=6&lid=60. [online] Verzia 7. 2. 2005.

skutočnosť nie je možné získať verifikované údaje o počte elokovaných pracovísk, ktoré vykonávali svoju činnosť pred 30. júnom 2013. Takisto nie je možné získať údaje o tom, akým spôsobom prebiehala výučba na týchto pracoviskách a či prebiehala v súlade s platnou legislatívou.

Novela zákona č. 597/2003 Z. z., o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení definuje v § 19 ods.7 elokované pracovisko ako trvalo zriadený uzatvorený priestor, v ktorom sa uskutočňuje pravidelná výchovno-vzdelávacia činnosť a riadi sa školským vzdelávacím programom školy, ktorej je súčasťou alebo výchovno-vzdelávacím programom školského zariadenia, ktorého je súčasťou.

K 31. 3. 2014 evidovalo Ministerstvo školstva SR 40 elokovaných pracovísk stredných škôl. K 31. 3. 2015 je zaevidovaných na Slovensku 56 štátnych elokovaných pracovísk 25 štátnych stredných škôl. Najviac štátnych zriadených elokovaných pracovísk štátnych stredných škôl sa nachádza na území Košického samosprávneho kraja a Prešovského samosprávneho kraja.¹⁴ Nárast elokovaných pracovísk stredných škôl bol zaznamenaný v Košickom kraji, kde vzniklo ďalších 15 elokovaných pracovísk stredných škôl, ktoré začnú svoju činnosť k 1. 9. 2015.

Tab. 4 Počet štátnych elokovaných pracovísk v krajoch SR k 31. 3. 2015

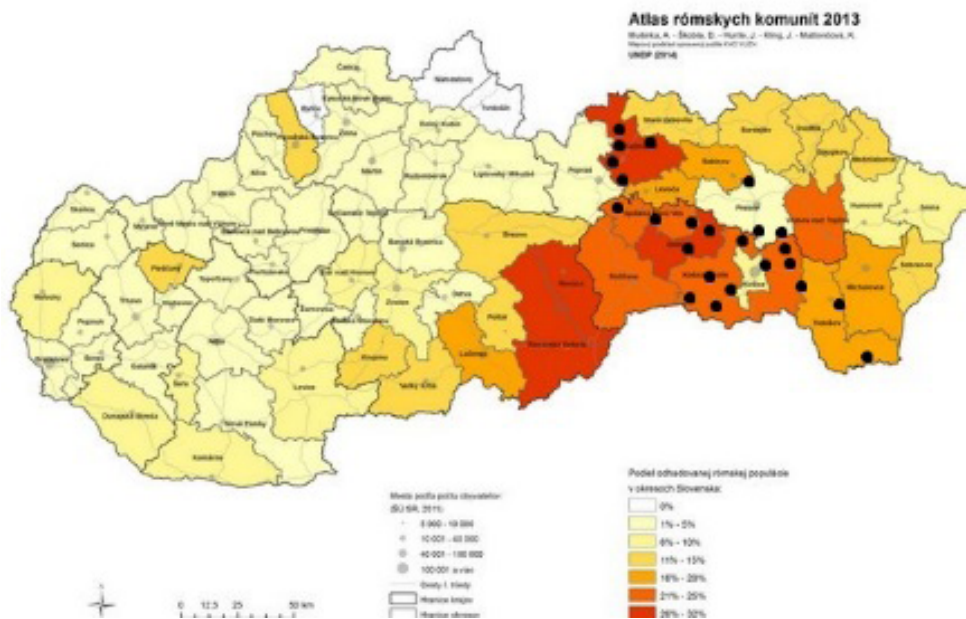
	POČET STREDNÝCH ŠKÔL S ELOKOVANÝMI PRACOVISKAMI	POČET ELOKOVANÝCH PRACOVÍSK
Bratislavský kraj	1	1
Trnavský kraj	2	2
Trenčiansky kraj	3	4
Žilinský kraj	1	1
Banskobystrický kraj	1	1
Prešovský kraj	6	15
Košický kraj	11	32
Spolu:	25	56

Zdroj: Sieť škôl a školských zariadení, 2015

Rozmiestnenie elokovaných pracovísk stredných škôl nie je náhodné vzhľadom na skutočnosť, že vznik a podpora elokovaných pracovísk stredných škôl v obciach s vysokou koncentráciou príslušníkov zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia alebo z marginalizovaných rómskych komunít je jednou z hlavných aktivít pri naplňovaní cieľa zvyšovania počtu absolventov stredných škôl v Stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020.

14 Ministerstvo školstva SR: Sieť škôl a školských zariadení, stredísk praktického vyučovania a pracovísk praktického vyučovania Slovenskej republiky. Bratislava. 2015

Obr. 1 Štátne elokované pracoviská stredných odborných škôl v Prešovskom a Košickom kraji k 31. 3. 2015



Zdroj: Atlas rómskych komunít 2013 (čierny bod: elokované pracovisko štátnej strednej odbornej školy)

Okrem štátnych elokovaných pracovísk štátnych stredných odborných škôl máme v sieti škôl a školských zariadení zapísané aj súkromné elokované pracoviská súkromných stredných škôl. Z tejto evidencie vyplýva, že najviac elokovaných pracovísk stredných škôl majú registrované stredné súkromné školy v Prešovskom kraji. Zákaz zriadenia elokovaného pracoviska mimo kraja, v ktorom sídli stredná škola, sa bude týkať predovšetkým súkromných škôl a minimálne 10 elokovaných pracovísk stredných škôl bude musieť prejsť zmenou najneskôr do 1. septembra 2015, pretože sú umiestnené v kraji, v ktorom nemá sídlo stredná škola.

Tab. 5 Počet súkromných elokovaných pracovísk v krajoch SR k 31. 3. 2014

	POČET SÚKROMNÝCH STREDNÝCH ŠKÔL S ELOKOVANÝMI PRACOVISKAMI	POČET SÚKROMNÝCH ELOKOVANÝCH PRACOVÍSK
Bratislavský kraj	2	2
Trnavský kraj	2	7
Trenčiansky kraj	1	1
Nitriansky kraj	2	3
Žilinský kraj	2	6
Prešovský kraj	3	13
Košický kraj	2	4
Spolu:	14	36

Zdroj: Sieť škôl a školských zariadení

V našom výskume sme sa zamerali na štátne elokované pracoviská stredných odborných škôl, ale pre úplnosť informácií je dôležité poznať aj údaje o súkromných elokovaných pracoviskách stredných súkromných škôl. Niektoré elokované pracoviská sa nachádzajú v zariadeniach na výkon trestu, ako napríklad v Ilave či v Dubnici nad Váhom a Hrnčiarovciach nad Parnou.

3.2 Školský zákon ako základný dokument v oblasti vzdelávania

Právny rozmer stredoškolského vzdelávania určuje zákon č. 245/2008 Z. z., o výchove a vzdelávaní (ďalej len „školský zákon“). Zákon ustanovuje princípy, ciele, podmienky, rozsah, obsah, formy a organizáciu výchovy a vzdelávania v školách a v školských zariadeniach.¹⁵

Tento zákon bol v centre pozornosti odborníkov v oblasti začleňovania Rómov z viacerých dôvodov. Už pred rokom 2008 sa odborníci zhodovali na tom, že vzdelávací systém v existujúcej podobe nepokrýva potreby všetkých detí v spoločnosti. Okrem memorovania poznatkov či frontálneho spôsobu výučby začali odborníci kritizovať praktiky smerujúce k nerovnému prístupu k vzdelávaniu. Vytváranie špeciálnych tried pre Rómov v základných školách či neoprávnené preradenie rómskych žiakov do špeciálnych škôl boli závažné formy diskriminácie a segregácie, na ktoré poukazovali slovenské a medzinárodné nezis-

¹⁵ § 1, Zákon 245/2008 Z. z.

kové organizácie zaoberajúce sa ľudskoprávnou agendou, aktivisti a ďalší zástupcovia odborného sektora.¹⁶

V roku 2004 vydalo Európske centrum pre práva Rómov (ERRC) štúdiu s názvom *Stigmy – Segregovaná výučba Rómov v školách strednej a východnej Európy*. Keď ERRC mapovalo rozsah a formy segregácie rómskych žiakov, v štátnych inštitúciách často narážalo na prístup – de iure nemáme rómske deti, preto sa nemusíme trápiť ich de facto segregáciou.¹⁷ Toto konštatovanie vychádzalo zo skutočnosti, že väčšina Rómov žijúcich na Slovensku nedeklaruje rómsku národnostnú príslušnosť. Pri sčítaní obyvateľstva v roku 2011 sa k rómskej národnostnej menšine prihlásili 2 % obyvateľstva Slovenska.¹⁸

V nadväznosti na spomínané segregáčne avíza vo vzdelávaní rómskych detí oceňujeme zakotvenie v novele školského zákona v roku 2008 aj princíp zákazu všetkých foriem diskriminácie a obzvlášť segregácie a princíp rovnocennosti a neoddeliteľnosti výchovy a vzdelávania vo výchovno-vzdelávacom procese v § 3 písm. d) a e).¹⁹ Treba však dodať, že napriek existencii týchto princípov v školskom zákone sa objavovali v praxi prípady segregovania rómskych detí. V roku 2009 vyzvala Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) vo svojej správe slovenské orgány, aby vyšetrili tvrdenia o údajných diskriminačných praktikách v základných školách proti rómskym deťom a aby zabezpečili, že sa uplatní postih proti osobám, ktoré sú za toto konanie zodpovedné. ECRI v tejto súvislosti odporúčalo prijať opatrenia na zvýšenie informovanosti všetkých pracovníkov škôl o anti-diskriminačnom zákone a o ich zodpovednosti za prevenciu a potlačanie diskriminácie v školách.²⁰ Správa občianskej spoločnosti o implementácii stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a revidovaného akčného plánu dekády na Slovensku obsahuje aj údaje z výskumu UNDP, ktoré poukazujú na to, že viac ako 55 % rómskych detí pochádzajúcich zo segregovaných osídlení navštevovalo v roku 2010 čisto rómsku školu. To je výrazný nárast oproti generácii, ktorá ukončila štúdium pred rokom 1990, keď len 11 % Rómov navštevovalo čisto rómsku triedu/školu. Zároveň stúpa aj segregácia rómskych žiakov, ktorí žijú integrovane s majoritnou populáciou. Kým pred rokom 1990 navštevovalo rómske školy len 9,9 % integrovaných Rómov, v roku 2010 to bolo až 19 %. Výskum UNDP poukazuje na to, že celkovo až 36 % rómskych detí v roku 2010 navštevovalo výlučne alebo takmer výlučne rómske triedy. Ďalších 16 % rómskych detí zároveň navštevovalo triedy, ktorých rómski žiaci tvorili prevažnú väčšinu.²¹

16 Pozri napr. TOMATOVÁ, J.: 2004: Na vedľajšej koľaji. SGI. ISBN 80-89041-75-2

17 KOŠKOVÁ, Š. 2004. *Desegregačný potenciál politik v oblasti vzdelávania na Slovensku*. In: *Stigmy. Segregovaná výučba Rómov v školách strednej a východnej Európy*. ERRC. 2004.

18 Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Štatistický úrad SR. http://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/1f62189f-cc70-454d-9eab-17bdf5e1dc4a/Tab_10_Obyvatelstvo_SR_podla_narodnosti_scitanie_2011_2001_1991.pdf?MOD=AJPERES

19 Zákon č. 245/2008 Z. z.

20 ECRI Sekretariat. 2009. *Správa ECRI o Slovensku (štvrtý monitorovací cyklus)*. Council of Europe. Strasbourg. S.20

21 LAJČÁKOVÁ, J. 2013. *Správa občianskej spoločnosti o implementácii stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a revidovaného akčného plánu dekády na Slovensku*. Budapešť. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation. ISSN 2064-0765, s. 43

Napriek existencii antidiskriminačného zákona, paragrafov, ktoré zakazujú diskrimináciu a segregáciu v školskom zákone či upozornení z Európskej komisie, segregačné tendencie v školskom systéme pretrvávajú. Za prelomový okamih priznania existencie segregačných praktík vo vzdelávaní zo strany štátneho orgánu považujeme prípad v Šarišských Michalánoch. V roku 2011 odsúdil Okresný súd Prešov rozsudkom Základnú školu Šarišské Michalány za umiestňovanie detí rómskej etnickej príslušnosti do osobitných tried. Podľa rozsudku porušila ZŠ Šarišské Michalány zásadu rovnakého zaobchádzania a dopustila sa tak diskriminácie rómskych detí z dôvodu etnickej príslušnosti. V rámci odvolacieho konania krajský súd v roku 2012 rozsudok potvrdil. Žalovaná škola nespochybnila existenciu osobitných tried v procese. Podľa výpovedí učiteliek škola organizovala výučbu tak, aby prakticky nedochádzalo ku kontaktu rómskych a nerómskych detí ani počas prestávok a času určeného na hranie. Škola argumentovala, že dôvodom delenia nebol etnický pôvod, ale sociálne znevýhodnenie. Zriadila oddelené triedy s cieľom zabezpečiť „individuálny prístup pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktoré majú výraznejšie problémy so zvládnutím učiva“.²² Odvolávala sa na tretí oddiel školského zákona a § 107, ktorý obsahuje ustanovenia o výchove a vzdelávaní detí zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP) a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Podľa rozsudku „konanie žalovaného využívaním špecifických metód a foriem vzdelávania žiakov zo sociálne nevýhodného prostredia sa nemôže diať takým spôsobom, ktorý je v rozpore s platnou a medzinárodnou legislatívou na ochranu ľudských práv“.²³ Z pohľadu vzdelávania rómskych detí je toto rozhodnutie veľmi dôležité, pretože prízvukuje, že žiadne formy vzdelávania neospravedlňujú segregáciu. Podľa spomínaného tretieho oddielu školského zákona a § 107 vytvárajú školy individuálne podmienky na zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, pričom pod podmienkami sa rozumie vzdelávanie podľa individuálneho vzdelávacieho programu, úprava organizácie výchovy a vzdelávania, úprava prostredia, v ktorom sa výchova a vzdelávanie uskutočňujú a využitie špecifických metód a foriem vzdelávania.

Z nášho pohľadu je tento oddiel rozpracovaný minimálne a veľmi všeobecne, čo môže viesť k rôznym interpretáciám. Nie je evidentné a z textu jasné, čo znamená úprava organizácie výchovy a vzdelávania, ako aj úprava prostredia, kde majú tieto procesy prebiehať. Myslíme si, že takáto slovná formulácia v základnom právnom dokumente môže viesť v praxi k segregačným praktikám, ako to bolo v prípade zo Šarišských Michalían. Napriek tomu, že naša téma sa týka stredoškolského vzdelávania na elokovaných pracoviskách, venovali sme sa zámerne segregácii v základných školách, pretože vzdelávanie v elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunití nie je považované za segregačné. Na spomenutých paragrafoch ako aj príklade Šarišských Michalían sme chceli ilustrovať segregačné tendencie spojené s kvalitou vzdelávania a výsledkami študentov, ktoré sa opierajú o neúplne formulovaný odstavec v školskom zákone.

Poukazujeme na to zámerne, pretože tieto tendencie sa môžu vyskytnúť i v prípade posudzovania segregačných tendencií pri elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunití. Podmienky vzdelávania charakterizované v § 107

22 Rozsudok, 25 C 133/10-229 zo dňa 5. decembra 2011

23 Rozsudok, 25 C 133/10-229 zo dňa 5. decembra 2011

školského zákona môžu zástancovia konceptu elokovaných pracovísk stredných odborných škôl použiť ako podporný argument proti segregácii. Avšak ako bolo spomenuté v rozsudku v kauze Šarišské Michaľany, žiadne spôsoby, formy a metódy vzdelávania žiakov so sociálne znevýhodňujúceho prostredia nemôžu byť v rozpore s ochranou ľudských práv a ospravedlňovať ich porušovanie. Tento zákon je platný aj pre oblasť stredoškolského vzdelávania, preto sme sa venovali obšírnejšie segregácii v základnom vzdelávaní. Ďalším dôvodom je nízky výskyt informácií a dostupných kvalitatívnych výskumov na Slovensku zameraných na zisťovanie segregácie v stredoškolskom vzdelávaní. Ich neexistencia však neznamená, že sa v praxi segregácia v stredoškolskom vzdelávaní nedeje. Práve naopak, myslíme si, že táto téma si zasluhuje väčší priestor vo verejných diskusiách a nastavenie systému tak, aby opatrenia viedli k zmene súčasného stavu.

4

Téma elokovaných pracovnísk stredných odborných škôl v rámci legislatívnych a strategických dokumentov vlády SR

Okrem školského zákona sa potrebám v oblasti vzdelávania a výchovy vrátane stredných škôl venujú aj strategické dokumenty vypracované v súlade s programovými tézami vlády v danom časovom období. Z pohľadu vzdelávania Rómov z marginalizovaných rómskych komunit sú tieto dokumenty rozpracované detailnejšie ako školský zákon s prihliadnutím na platnú legislatívu.

4.1 Milénium – Národný program výchovy a vzdelávania

Jedným z výrazných dokumentov v oblasti vzdelávania od vzniku samostatnej Slovenskej republiky je Milénium – Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 - 20 rokov z roku 1998. Bol vypracovaný na základe definovania priority výchovy a vzdelávania v Programovom vyhlásení vlády SR z roku 1998.

V dokumente sa uvádzajú viaceré pozitíva transformácie školstva. Ako pozitívum sa uvádza i vypracovanie špeciálnych programov pre vzdelávanie a výchovu rómskych detí. Už samotné definovanie tohto kroku vnímame veľmi negatívne a diskriminačne, keďže sa vymedzuje priamo len na jednu skupinu obyvateľstva, pričom táto formulácia posilňuje stereotypné správanie voči rómskej mládeži, ktorá by mala vykonávať len niektoré remeslá vychádzajúce z historických predpokladov. Myslíme si, že existencia takéhoto pravidla pre tvorbu špeciálnych programov veľmi silno vytvára v rómskej mládeži pocity menejcennosti a smerom k majoritnému obyvateľstvu vysiela negatívny signál o tom, aké postavenie majú Rómovia v spoločnosti. V nadväznosti na segregáčné tendencie a v spojitosti so základnými ľudskými právami a slobodami nie je možné toto opatrenie považovať za pozitívne, čo ilustrujeme v kapitole vyššie v spojitosti s prípadom v Šarišských Michaľanoch.

V časti venovanej programovým zámerom nachádzame viaceré kroky, ktoré pokrývajú vzdelávanie rómskych žiakov. Jedným z týchto krokov je zavádzať do praxe programy pre

deti z menej podnetného sociálneho prostredia, najmä rómskych detí. Ďalej sa zdôrazňuje nutnosť v riadení osobitne prihliadať na špecifické podmienky a potreby regiónov, národnostných škôl a rómskej populácie z hľadiska uplatňovania ústavných práv na vzdelanie, požiadaviek jednotnej školskej politiky a výchovy ku koexistencii a občianskemu spolunažívaniu rozličných etník národností a kultúr.²⁴

Vo februári 2013 vydalo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dokument s názvom Odpočet plnenia programu Milénium a následných koncepčných dokumentov pre oblasť regionálneho školstva. V dokumente sa uvádza, že podľa prieskumu realizovaného v šiestich štátoch²⁵ bolo zistené, že len 42 % Rómov získa základné vzdelanie v porovnaní s priemerom EÚ 97,5 %. V sekundárnom vzdelávaní sa dochádzka Rómov odhaduje na 10 %. Ďalej sa v dokumente píše, že v záujme zvýšenia prístupnosti systému je legislatívne ustanovený zoznam učebných odborov, v ktorých prevládajú manuálne zručnosti nad náročnosťou teoretickej prípravy a do týchto odborov možno prijímať aj žiakov, ktorí nezískali nižšie stredné vzdelanie poskytované základnou školou.

Z praxe vyplýva, že takéto učebné odbory sú zväčša dvojročné, avšak pre trh práce neatraktívne, pretože uplatniteľnosť absolventov s takýmto vzdelaním je často veľmi nízka.

4.2 Priority vlády SR pre integráciu Rómov

Pri analýze dokumentov o stredoškolskom vzdelávaní Rómov sme sa venovali aj vládnym stratégiám a programom, ktoré boli vypracované od roku 1991.

V marci 2008 bola uznesením vlády SR č. 183/2008 schválená Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA - INTEGRITA - INKLÚZIA 2008 - 2013. **V tejto stratégii sa prvý raz uvádza návrh na vznik elokovaných tried s možnosťou odborného vzdelávania priamo v obci s vysokou koncentráciou rómskeho obyvateľstva.** Proces zriaďovania elokovaných pracovísk stredných škôl sa má uskutočňovať v spolupráci s príslušnými samosprávnymi orgánmi.²⁶

Následne v apríli 2008 bola uznesením vlády SR č. 206 schválená Koncepcia výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania. V návrhu sa uvádza, že na základe štatistiky zastúpenia rómskych žiakov a študentov v strednom vzdelávaní bola definovaná potreba zvýšenia týchto žiakov v trojročných učebných odboroch, študijných odboroch a gymnáziách. Ako ďalší návrh sa odporúča zriadenie elokovaných pracovísk stredných škôl v obci s vysokou koncentráciou rómskeho obyvateľstva v súčinnosti s obecnými úradmi, ktoré majú vytvoriť priestorové a materiálne podmienky. Sprievodne autori návrh odôvodňujú vysokou nezamestnanosťou a vysokou

24 MILÉNIUM. Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 - 20 rokov.

25 Bulharsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Rumunsko a Slovensko, Stratégia EU pre inklúziu Rómov, EurActiv 2012

26 Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008 - 2013

mierou chudoby, ktorá spôsobuje, že žiaci nemajú prostriedky na dopravu, stravovanie a ošatenie.²⁷ Existencia zákona č. 597/2003 Z. z., o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení, ktorá upravuje v § 4e financovanie nákladov na žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia, nebola pravdepodobne zohľadnená. Neefektívna prepojenosť medzi jednotlivými rezortmi spôsobuje v praxi vznik nástrojov, ktoré môžu viesť k prehľbovaniu segregácie vylúčených skupín obyvateľov tak, ako to je v prípade zriadenia elokovaných pracovísk stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít.

V januári 2012 bola vládou Slovenskej republiky schválená Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 (ďalej len „Stratégia“). Materiál vypracoval Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v decembri 2011 na podnet zasadnutia Rady Európskej únie pre zamestnanosť, sociálnu politiku, zdravie a spotrebiteľské záležitosti zo dňa 19. 5. 2011, ďalej na podnet zasadnutia Európskej rady zo dňa 24. 6. 2011 a na základe plánu práce vlády SR na rok 2011. Úlohou stratégie bolo vytvoriť základ pre akčné plány a ustanoviť úlohy na prípravu opatrení, politik a právnych noriem na všetkých úrovniach štátnej správy v Slovenskej republike na obdobie rokov 2012 – 2020. Bolo potrebné, aby princípy definované v stratégii boli zahrnuté do príslušných právnych noriem týkajúcich sa priamo alebo nepriamo rómskych komunít na Slovensku. Právne normy, ktoré sa budú v budúcnosti predkladať na účely rómskej inklúzie, sa musia riadiť princípmi stanovenými v Stratégii Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020.

Hlavným zámerom stratégie bolo zastavenie segregácie rómskych komunít, výrazný pozitívny obrat pri sociálnom začleňovaní rómskych komunít, nediskriminácia a zmena postoja väčšinového obyvateľstva voči rómskej menšine. Politiky Stratégie boli rozpracované v dokumente do oblasti vzdelávania, zamestnanosti, zdravia, bývania, finančného začleňovania, nediskriminácie a oblasť prístupov k väčšinovej spoločnosti.

Stratégia v oblasti stredoškolského vzdelávania identifikuje tri zásadné opatrenia.

- (1) **Prvým opatrením** je finančná podpora vo forme štipendií. Žiakov stredných škôl z marginalizovaných rómskych komunít (MRK) treba motivovať štipendiom, ktoré bude vyššie ako aktivačný príspevok a pokryje všetky ich náklady spojené so štúdiom na strednej škole, ako je ubytovanie v internáte, strava, cestovné.
- (2) **Druhým opatrením** na zvýšenie počtu absolventov stredných škôl pochádzajúcich z marginalizovaných rómskych komunít je vytváranie a udržanie elokovaných tried stredných odborných škôl v obciach s vysokou koncentráciou príslušníkov zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia alebo MRK v spolupráci s VÚC.
- (3) **Tretím opatrením** smerujúce k zlepšeniu výsledkov v stredných školách je možnosť predĺženia povinnej školskej dochádzky do 18. veku žiaka vrátane odbornej praxe.²⁸

27 Konceptia výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania. Uznesenie vlády SR č. 206/2008

28 Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020

Kvantitatívne zvýšenie počtu absolventov stredných odborných škôl predovšetkým v dvojročných odboroch bolo možné práve vďaka rozsiahlej finančnej štátnej podpore. V októbri 2012 vyhlásila Agentúra Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR pre štrukturálne fondy EÚ v Operačnom programe Vzdelávanie výzvu na predkladanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok s názvom **Podpora vzdelávania príslušníkov marginalizovaných rómskych komunít prostredníctvom podpory elokovaných pracovísk stredných odborných škôl**. Hlavným cieľom výzvy bolo zvýšiť vzdelanostnú úroveň príslušníkov MRK prostredníctvom uľahčenia ich prístupu k formálnemu vzdelávaniu a prostredníctvom ich ďalšieho vzdelávania a tým podporovať sociálnu inklúziu príslušníkov MRK. Na výzvu bolo uvoľnených 7 mil. eur.²⁹ Z tejto dotačnej schémy boli zriadené napríklad elokované pracoviská Strednej odbornej školy technickej v Košiciach v lokalitách Lunik IX - Košice, Kecerovce, Veľká Ida, Družstevná pri Hornáde, pričom projekt sa začal realizovať v roku 2013 a bude trvať do roku 2015 a škola čerpala nenávratný finančný príspevok viac ako 244-tisíc eur.³⁰

Elokované pracoviská stredných škôl sú lokalizované práve v oblastiach, ktoré sú charakteristické zvýšenou koncentráciou sociálneho vylúčenia. Preto je ich fungovanie možné chápať ako nástroj, ktorý nepodporuje inklúziu, ale skôr prispieva k sociálnemu vylúčeniu, resp. k jeho ďalšiemu prehlbovaniu.

4.3 Regionálne stratégie

Po fiškálnej decentralizácii v roku 2005 nastali zmeny vo financovaní verejnej správy, čo v oblasti štátneho školstva znamenalo zmenu zriaďovateľov vzdelávacích inštitúcií a presun kompetencií zo štátu na regionálnu a lokálnu úroveň. Predškolské zariadenia a základné školy začali pôsobiť v kompetencii obce ako zriaďovateľa, stredné školy boli priradené k úradom vyšších územným celkov.³¹ Z dôvodov decentralizácie verejnej správy sme sa zamerali na analýzu strategických dokumentov, ktoré majú rozpracované jednotlivé regióny s dôrazom na vymedzenie aktivít v oblasti stredoškolského vzdelávania rómskej mládeže.

Agenda stredných škôl je v právomoci vyšších územných celkov, resp. v krajských školských úradoch, ktoré majú vypracované strategické dokumenty v oblasti stredoškolského vzdelávania alebo vo všeobecnosti práce s deťmi a mládežou. Z dostupných zdrojov sme analyzovali stratégie, ktoré sa venujú postaveniu rómskej menšiny v kraji s prihliadnutím na stredoškolské vzdelávanie.

Regionálne kancelárie Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity v Banskej Bystrici a Rimavskej Sobote iniciovali vypracovanie Stratégia sociálnej a ekonomickej in-

29 Agentúra MŠVVaŠ SR: OPV-2012/3.1/04-SORO

30 Vzdelávanie v Eurofondoch. Informačný bulletin Agentúry MŠVVaŠ SR pre štrukturálne fondy EÚ. č. 2/2014

31 Zákon č. 596/2003 Z. z., o štátnej správe v školstve a školskej samospráve, Zákon č.597/2003 Z. z., o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení

tegrácie rómskych komunít na obdobie 2007 - 2013 a Akčné plány na roky 2007 - 2008 v Banskobystrickom samosprávnom kraji (BBSK). Hlavným cieľom stratégie bolo prispieť k zlepšeniu integrácie Rómov vo všetkých oblastiach života v BBSK. Oblasť stredoškolského vzdelávania stratégia pokrýva len okrajovo. Na dosiahnutie špecifického cieľa, ktorým bolo zlepšenie vzdelanostnej úrovne Rómov, boli charakterizované výsledky v jednotlivých častiach vzdelávacieho procesu. Ako výsledok 1.3 bola špecifikovaná *Zlepšená príprava rómskych žiakov na stredné školy* a výsledok 1.4 obsahoval „*Sú vytvorené podmienky na získanie stredoškolského vzdelania*“. Následné aktivity týchto „Výsledkov“ zahŕňali napríklad realizáciu podporných programov na prípravu žiakov 8. a 9. ročníka zo sociálne znevýhodneného prostredia na štúdium na SŠ. Ďalšou aktivitou bola napríklad realizácia kurzov na ukončenie základnej školy alebo podpora alternatívnym foriem vzdelávania smerom k udržateľnosti študenta vo vzdelávacom procese. Akčný plán obsahoval z oblasti stredoškolského vzdelávania iba tvorbu metodiky k príprave pilotného projektu na Pedagogickej a sociálnej akadémii v Lučenci.³² Dokument sa nevenoval žiadnym opatreniam na zvýšenie podielu rómskych študentov v strednom vzdelávaní na území BBSK.

Najpodrobnejšie sa venuje problematike stredoškolského vzdelávania mládeže z marginalizovaných rómskych komunít Košický samosprávny kraj, ktorý vo februári 2012 prijal uznesenie č. 371/2012 s názvom *Tvorba efektívnej siete škôl, študijných a učebných odborov na stredných odborných školách v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja odpovedajúcej požiadavkám trhu práce*.³³ V časti *Návrh riešenia vzdelávania detí zo sociálne znevýhodneného prostredia* sa hovorí: „Aby mohli byť sociálne vylúčené rómske komunity začlenené do spoločnosti a dosiahnuť primeranú životnú úroveň vrátane bývania, musia mať možnosť pracovať a zabezpečiť si dostatočné príjmy. Možnosť zamestnania však priamo podmieňuje dosiahnutá úroveň vzdelania, resp. získaná kvalifikácia. Zlé sociálne podmienky im často neumožňujú cestovať za vzdelaním.“³⁴ **Ako riešenie na tento problém bolo stanovené zriadenie elokovaných pracovísk stredných škôl v lokalitách pri rómskych osadách.**³⁵ Postup zahŕňal fázu vytvorenia siete stredných odborných škôl zriaďovateľom, následné zaradenie učebných odborov s dĺžkou štúdia dva roky pre žiakov s neukončeným základným vzdelaním na vybrané stredné odborné školy. Jednou zo stredných škôl je aj Stredná odborná technická škola na Kukučínovej ulici v Košiciach, ktorá mala k 31. 3. 2014 zriadené elokované pracoviská v lokalitách Kečerovce, Veľká Ida, Lunik IX Košice.

32 Stratégia sociálnej a ekonomickej integrácie rómskych komunít v Banskobystrickom samosprávnom kraji na obdobie 2007 - 2013 a Akčné plány na roky 2007 - 2008.

33 Hlavný dokument k Uzneseniu č. 371/2012. Košický samosprávny kraj

34 *Ibid*

35 *Ibid*

5

Elokované pracoviská stredných odborných škôl

Ako sme spomínali v úvode tejto štúdie, väčšina nástrojov verejnej politiky na skvalitnenie života občanov z marginalizovaných rómskych komunít bola zameraná na predprimárne a primárne vzdelávanie. Stredoškolské vzdelávanie mládeže z rómskych marginalizovaných komunít nebolo vnímané ako verejná téma. Rozhodli sme sa poukázať na paralelné stredoškolské vzdelávanie existujúce v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít, známe ako elokované pracoviská stredných odborných škôl, ktoré boli zriadené s cieľom zvýšiť podiel stredoškolsky vzdelaných Rómov z vylúčených lokalít.

Začiatky fungovania pracovísk boli rôzne, vzhľadom na implementovanie nového vzdelávacieho konceptu. Ako hovorí jeden z respondentov:

„Tak vtedy sme spravili prvé elokované pracovisko v jednej dedine, doslova relatívne za primitívnych podmienok v takej kontajnerovej škole, neviem, koľko tam sme mali žiakov v prvom ročníku. Táto kontajnerová škola bola v blízkosti takého obytného domu obývaného Rómami, tam sme boli asi 4 alebo 5 rokov.“

(zástupkyňa školy)

O spôsobe zakladania elokovaných pracovísk stredných škôl pred 30. júnom 2013 hovorí aj ďalší respondent:

„V tom období to nebolo také ťažké, pretože škola mala právo zriadiť si toto elokované pracovisko po súhlase zriaďovateľa, to znamená samosprávneho kraja, so súhlasom obce a jednoducho mali sme tam od hygieny, požiarnikov, vody, plynu tieto základné veci a my sme to mali od začiatku takto, lebo niektoré školy to robili úplne primitívnym spôsobom a my sme to mali relatívne na slušnej úrovni. V začiatkoch nebol problém. Súhlasy sme mali a podporným argumentom bolo, že každý deň, keď je žiak v škole, aj v tomto dvojročnom odbore, tak ho to posúva trochu ďalej, jednoducho, že má nejakú povinnosť prísť do školy.“

(riaditeľ školy)

Možnosť zriadenia elokovaného pracoviska strednej odbornej školy podľa tohto zákona bola v niektorých prípadoch iniciatívou jednotlivcov a aktivistov z komunity.

„Mali sme potom žiaka, zhodou okolností ten žiak je dnes starosta v dedine. Vtedy starostom ešte nebol a povedal, že viem, že tu chodili žiaci od nás, viem, že bol problém s cestovaním, ale ešte ako poslanec povedal, nerozmýšľali ste nad, že by ste zriadili nejaké pracovisko v komunite, lebo ja viem, že žiaci by mali záujem.“

(riaditeľ)

„Pred desiatimi alebo jedenástimi rokmi sme v spolupráci s jedným aktivistom, založili naše prvé elokované pracovisko. On vtedy poukázal, že je veľká skupina rómskych žiakov, ktorí končia základnú školu a povinnú školskú dochádzku a jednoducho nie sú nikde.“

(riaditeľ)

Do 1. septembra 2015 môžu byť elokované pracoviská stredných odborných škôl zriadené aj mimo územia kraja, v ktorom má stredná škola sídlo. Novelou zákona č. 596/2003 sa táto možnosť ruší a elokované pracovisko strednej školy možno zriadiť iba na území kraja, v ktorom má stredná škola sídlo.

Ako toto opatrenie zasiahne do fungovania niektorých škôl, sme sa dozvedeli od respondenta:

„[...] ale my máme s tým teraz obrovský problém, a pokiaľ nenájdeme riešenie, tak jednoducho tie elokované pracoviská zaniknú, alebo niekto iný ich zoberie, pretože sú mimo kraja a zákon hovorí, že škola ho nemôže mať zriadené mimo kraja... A keď, tak musia tieto školy prejsť na právnu subjektivitu, samostatné školy, čo podľa mňa nedokážeme. Robíme tam opatrenie cez zriaďovateľa, aby zriaďovateľ požiadal a vytvoril právne subjekty a následne ich zlúčil do spojenej školy, ale neviem, ako to dopadne, pretože účinnosť zákona je už od septembra 2015, to znamená, že týmto dňom, ak sa niečo neudeje, tak legálne by podľa zákona tieto strediská mali zaniknúť.“

(riaditeľ)

5.1 Prečo si vyberajú študenti túto školu?

Našou snahou bolo zistiť priamo od prijímateľov – študentov tejto formy vzdelávania dôvody výberu elokovaného pracoviska pre štúdium. Respondentov sme sa pýtali nielen na už spomenutú geografickú dostupnosť, ale aj ďalšie aspekty, ktoré ovplyvňujú vzdelávanie na strednej škole.

5.1.1 Informovanosť o možnostiach štúdia na stredných školách

Informovanie o možnosti štúdia na stredných školách prebieha všeobecne na základných školách, poprípade sa robia dni otvorených dverí alebo si žiaci odovzdávajú informácie medzi sebou. Pri rozhovoroch s respondentmi sme zistili, že dôvody výberu školy sú zväčša veľmi podobné, ako napríklad spoločné absolvovanie základnej školy, výber ostatných kamarátov alebo tiež predchádzajúce skúsenosti súrodencov.

„Keď sme chodili do základnej školy, tak sme nevedeli, kam pôjdeme, prišiel pán riaditeľ, ponúkol nám a potom sme tu (elokované pracovisko – pozn. autora) prišli.“

(študentka)

„Kamaráti tu (elokované pracovisko – pozn. autora) už chodili, oni povedali.“

(študent)

O spôsobe oslovenia žiakov v základnej škole sme sa pýtali pedagógov elokovaných pracovísk stredných odborných škôl. Ako sme sa dozvedeli, pedagógovia z oslovených pracovísk aktívne spolupracujú so základnými školami.

„Beriem výrobky, samozrejme, len také menšie, jednoduché, prideme do základnej školy, žiaci sú spolu so mnou, ja rozprávam, pýtam sa žiakov, kladím im otázky, žiaci mi odpovedajú, tie výrobky, ktoré nesieme do základnej školy, predvádzajú v každej triede.“

(učiteľka)

„Máme stále naplnené, hlásia sa, lebo sú to jednak aj súrodenci tých, čo už k nám chodili, samozrejme, žiaci porozprávajú doma, čo sa robí, ako sa robí, čo môžu, čo nemôžu, či majú príjemnú atmosféru v dielni. Myslím, že aj toto dosť ovplyvňuje, ako sa rozhodne jeho brat, bratranec, zatiaľ sme mali vždy dosť žiakov.“

(učiteľka)

Na výbere školy sa výrazne podieľa aj skutočnosť, že v základnej škole zväčša navštevujú žiaci z marginalizovaných rómskych komunít jednu spoločnú triedu, volia si i pokračovanie na strednej škole spoločne. Tento predpoklad nám potvrdili samotní respondenti vý-

skumu, čo je možné považovať za jedno z najväčších rizík vo vzdelávaní a v určitom zmysle je možné hovoriť o zakorenení vyčleňovania do samotných detí.

„Ťa nebol by to problém, keby sa dala celá trieda, tak by sme išli, ale sama by som nešla.“

(študentka)

„Tak, lebo my sme tu (pozn. autora na elokovanom pracovisku) väčšinou všetci kamoši a tu išli všetci, tak som povedala, že pôjdem aj ja.“

(študentka)

„Chcel som byť technik alebo dačo také, ale nešiel som tam, lebo by som bol išiel sám, nemal by som tam pri sebe nikoho.“

(študent)

Žiaci si zväčša vyberú najľahšiu alternatívu, ktorá je dostupná. Ovplynení okolím, rodičmi a vrstovníkmi prejdú na elokované pracovisko strednej školy automaticky. Vzhľadom na ich sociálne kompetencie a kvalitu vyučovacieho procesu v základnej škole je výber prirodzený, pretože „táto škola je pre nich“.

Zaujímali sme sa, čo si myslia o výbere školy pedagógovia, ktorí vyučujú na elokovaných pracoviskách stredných škôl zriadených v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Jeden z respondentov uviedol:

„Prínosom je to, keď nie pre nich, tak pre tie rodiny, že majú menšie výdavky na veci spojené so školou. Či im škola niečo dá, ja by som bol rád, keby dala, ale každý má individuálny prístup. Škola ako-tak, alebo elokované pracovisko v mieste, kde sú títo ľudia, je len prínos pre nich. Lebo sa učia aspoň určité disciplíny, že musia niekde prísť.“

(učiteľ)

Aj ďalší respondenti vidia výber školy predovšetkým vo finančnom aspekte, respektíve v najjednoduchšom dostupnom riešení.

„U nás poväčšine prichádzajú zo šiestej, siedmej triedy. A potom sú aj opačné prípady, že tam skončia aj v deviatom ročníku. Ty mu povieš, však ty si skončil v deviatom ročníku, ty nemusíš ísť do dvojročného odboru, však my v škole máme odbory, či na automechanika, či na mechanizátora, však pod'k nám tu za mechanizátora, ale on nepôjde, jednoducho on radšej pôjde s kamarátmi do dvojročného tam a nepresvedčíte ho.“

(zástupca školy)

„Podľa mňa všetko je o peniazoch. Nevieť, či stredné školy majú nejaký príspevok na autobus, myslím si, že pre nich 30 eur dať decku na autobus mesačne je dosť veľká položka.“

(učiteľ)

Výber štúdia na elokovaných pracoviskách stredných odborných škôl rómskymi študentmi taktiež úzko súvisí so segregačnými tendenciami v základnej škole a v samotnej osade, keď si študenti automaticky vyberajú rovnakú školu, lebo je to „normálne“. Takýto výber škôl volia aj študenti, ktorí mali vynikajúce výsledky v základnej škole a mohli by pokračovať na gymnáziách a obchodných akadémiách.

Príkladom teórie skupinovej identity je aj študentka, ktorá by mohla študovať na strednej škole v meste. V terénnom výskume sme sa viackrát stretli s podobnými vyjadreniami.

„Učiteľka mi povedala, že mám na to študovať na obchodnej akadémii. Nielen ja som bola v triede jednotkárka, aj Janík bol jednotkár. Ale pretože som nechcela byť sama, tak som na obchodnú akadémiu nešla. Všetci sme sa dali tu na túto školu.“

(študentka)

5.1.2 Geografická dostupnosť

Geografická dostupnosť spolu s finančnými aspektami boli jedným z najdôležitejších argumentov pri zrode myšlienky o elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunití. Študentov sme sa pýtali na dochádzanie za štúdiom. Väčšina opýtaných študentov nám potvrdila, že by chodili na inú strednú školu v okolí, ak by nebolo elokované pracovisko strednej školy v ich osade. Študent, ktorý navštevuje dvojročný učebný odbor, odpovedal:

„Tak určite by sme chodili do mesta, neviem, možno na gymnázium by som chodil.“

(študent)

A v podobnom duchu sa vyjadril aj ďalší študent:

„Keby tu táto škola nebola, chodil by som inde a neprekážalo by mi ani cestovanie.“

(študent)

Z rozhovorov nám vyplynulo, že v prípade, že je dieťa motivované už v základnej škole k vzdelávaniu, je pre neho samozrejmosťou pokračovať v štúdiu na strednej škole.

Myslíme si, že podpora inkluzívneho vzdelávania žiakov v základnej škole a lepšia informovanosť o možnostiach štúdia na strednej škole by viedli k vyššej úspešnosti žiakov z mar-

ginalizovaných rómskych komúnít vo vzdelávaní a rozmanitejšiemu výberu stredného vzdelania.

5.1.3 Sociálne štipendium

Jedným z motivujúcich nástrojov pre štúdium na strednej škole je sociálne štipendium. Poskytovanie štipendia je upravené v § 149 zákona č. 245/2008 Z. z., o výchove a vzdelávaní. Prijímateľom štipendia môže byť žiak denného štúdia strednej školy, odborného učilišťa alebo praktickej školy, ak splní podmienky uvedené v ods.1 § 149 tohto zákona. Štipendium sa poskytuje na základe písomnej žiadosti žiaka alebo jeho zákonného zástupcu a doručená musí byť riaditeľovi strednej školy, ktorú žiak navštevuje. Je určené predovšetkým na pokrytie dopravných nákladov, ubytovania a stravy. Štipendium sa poskytuje žiakovi podľa dosiahnutia študijných výsledkov v predchádzajúcom polroku štúdia a to nasledujúco:

50 % sumy životného minima určeného osobitným predpisom pri priemernom prospechu žiaka do 2,0 vrátane,

35 % sumy životného minima určeného osobitným predpisom pri priemernom prospechu žiaka horšom ako 2,0 do 2,5 vrátane,

25 % sumy životného minima určeného osobitným predpisom pri priemernom prospechu žiaka horšom ako 2,5 do 3,5 vrátane.³⁶

Štipendiá môžu vyplácať len stredné školy, ktoré majú uzatvorenú zmluvu o poskytovaní štipendií s Centrom vedecko-technických informácií SR (CVTI). V prípade, že stredná škola nemá s CVTI uzatvorenú zmluvu o vyplácaní štipendií, túto zmluvu môže podpísať pred poskytnutím prvej platby. Výška štipendií v školskom roku 2014/2015 bola

45,21 € – pri priemernom prospechu žiaka do 2,0 vrátane, vo výške 50 % výšky životného minima,

31,65 € – pri priemernom prospechu žiaka horšom ako 2,0 do 2,5 vrátane vo výške 35 % výšky životného minima,

22,61 € – pri priemernom prospechu žiaka horšom ako 2,5 do 3,5 vrátane vo výške 25 % výšky životného minima.

Podľa štatistických údajov CVTI o výškach vyplatených štipendií bolo v školskom roku 2013/2014 vyplatených na štipendiách spolu 4 141 098,81 eur. Podľa údajov CVTI sa najviac štipendií vypláca v Prešovskom a Košickom kraji.³⁷

36 Zákon č. 245/2008 Z. z., – školský zákon

37 Stredoškolské štipendiá, CVTI, 2015. www.uips.sk

Tab. 6 Vyplatené štipendiá vo vybraných mesiacoch

	HMOTNÁ NÚDZA	ŽIVOTNÉ MINIMUM	POČET ŠTIPENDÍÍ	VYPLATENÉ
NOVEMBER 2013				
BA	65	49	114	4 290,62 €
TA	547	161	708	24 555,21 €
TN	250	137	387	14 237,36 €
NR	897	309	1 206	42 206,54 €
ZA	581	561	1 142	41 738,73 €
BB	1995	279	2 274	77 662,80 €
PO	2892	860	3 752	131 442,79 €
KE	2466	438	2 904	100 106,74 €
SR	9693	2794	12 487	436 240,79 €
DECEMBER 2013				
BA	62	50	112	4 227,31 €
TA	552	166	718	24 894,32 €
TN	252	137	389	14 305,19 €
NR	906	311	1 217	42 577,28 €
ZA	588	564	1 152	42 005,49 €
BB	1991	279	2 270	77 282,81 €
PO	2907	866	3 773	132 214,61 €
KE	2474	450	2 924	100 337,02 €
SR	9 732	2 823	12 555	437 844,03 €
JANUÁR 2014				
BA	64	51	115	4 317,74 €
TA	546	170	716	24 796,51 €
TN	254	143	397	14 418,24 €
NR	916	318	1 234	43 182,56 €
ZA	604	581	1 185	43 225,63 €
BB	1995	284	2 279	77 586,11 €
PO	2882	887	3 769	131 676,51 €
KE	2469	451	2 920	100 506,61 €
SR	9 730	2 885	12 615	439 709,91 €

Zdroj: CVTI, 2015

Na vyplácanie štipendia v praxi sme sa pýtali aj našich respondentov. Vzhľadom na to, že aj pedagógovia uvádzali finančný aspekt ako dôležitý faktor pri výbere elokovaného pracoviska strednej odbornej školy, zaujímala nás výška štipendia, jeho periodicita vyplácania, ako aj podmienky zaradenia do štipendijného programu. Slová jedného z respondentov nám ukazujú, že študenti poznajú kritériá, ktoré určujú výšku štipendia.

„Dostávame štipendium každý mesiac, podľa toho, podľa toho, ako sa učíme. Ale väčšinou 45 eur, lebo my sa dobre učíme.“

(študent)

Aj ďalšia skupina respondentov nám potvrdila, že kritériá výšky štipendia sú jasne definované na začiatku štúdia. Financie študenti používajú zväčša na nákup oblečenia, potrieb alebo ich dajú rodičom. Zaujímavým poznáním pre nás bolo, že študenti sú motivovaní k štúdiu možnosťou získať štipendium.

„Dostávame štipendium vo výške 45 eur každý mesiac a ja si napríklad peniaze šetrím, poprípade si kúpim, ak niečo potrebujem.“

(študentka)

Ďalší respondenti hovorili o tom, že si školu vybrali na základe informácií, ktoré dostali od učiteľov pri prezentácii štúdia. A jedna z informácií bola aj poskytovanie štipendia.

„Povedali nám, že budeme dostávať štipendium, tak sme si vybrali túto školu aj preto.“

(študent)

Z nášho pohľadu sa javí problematické poskytovanie všeobecných informácií o finančných nástrojoch v stredoškolskom vzdelávaní. Študenti napríklad vôbec nemajú informácie o možnosti získať štipendium z Rómskeho vzdelávacieho fondu, ktorý podporuje vzdelávanie na stredných a vysokých školách. Žiaci na základných školách dostávajú informácie často jednostranné alebo čiastkové, ako v prípade štipendia. O štipendium môže požiadať študent strednej školy na akejkoľvek strednej škole a existujú aj ďalšie štipendijné fondy, ktoré môže študent počas svojho štúdia využiť.

5.2 Čo sa študuje na elokovaných pracoviskách stredných škôl?

Všeobecne platí, že získanie určitého stupňa vzdelania by malo viesť k uplatneniu sa na trhu práce.

Podľa štátneho vzdelávacieho programu odborné vzdelávanie a príprava smerujú k získaniu kľúčových, všeobecných a odborných kompetencií, ku komplexnejším a prakticky

zameraným vedomostiam a zručnostiam, ktoré umožnia rozvoj a celkový úspech jednotlivcov na základe vlastnej aktivity, sebauvedomenia a spolupráce nielen v známych situáciách, javoch a problémoch, ale aj v nových podmienkach ich riešenia a aplikácie. Odborné vzdelávanie vedie k porozumeniu základných vedeckých, technologických a technických metód, postupov a nástrojov, rozvíja zručnosti pri ich aplikácii, rozvíja osvojenie si základných poznatkov, pracovných postupov a nástrojov potrebných pre kvalifikovaný výkon povolania na trhu práce.³⁸

Na elokovaných pracoviskách stredných škôl, ktoré sú situované v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít, prebieha zväčša odborné vzdelávanie podliehajúce štátnemu vzdelávaciemu programu ISCED 2C a ISCED 3C. Učebné odbory môžu byť dvojročné a trojročné, ukončenie štúdia je potvrdené vysvedčením o záverečnej skúške alebo výučným listom. ISCED 2C charakterizuje nižšie sekundárne vzdelanie určené na prípravu žiakov na povolanie, získanie prvej odbornej kvalifikácie a priamy vstup na trh práce a na získanie prvej odbornej kvalifikácie a možnosti na vstup aj do ďalších programov na vyšších stupňoch vzdelávania na ISCED 3. Medzi učebné odbory patria napríklad záhradník, potravinárska výroba, spracúvanie dreva, výroba konfekcie, stavebná výroba, strojárka výroba. Všetky tieto učebné odbory sú zamerané na získanie základných vedomostí v danej oblasti tak, aby absolvent mohol vykonávať jednoduché pomocné práce a základné úkony jednotlivých profesií. ISCED 3C charakterizuje vzdelávacie programy určené na prípravu žiakov na povolanie, získanie prvej odbornej kvalifikácie a priamy vstup na trh práce. Zároveň však poskytuje možnosti na vstup aj do ďalších programov na vyšších úrovniach vzdelávania. Obsahové zameranie vzdelávacieho programu musí byť najmenej na 75 % orientované na odborné vzdelávanie a praktickú prípravu.³⁹

O praktickom uplatnení vzdelávania na elokovaných pracoviskách stredných škôl hovorí jeden z našich respondentov:

„Toto sú dvojročné odbory pre žiakov, ktorí neukončili dochádzku v deviatom ročníku, ale v nižšom ročníku, takže v týchto odboroch vzdelávací program hovorí, že oni majú prakticky len jeden vyučovací deň, majú teoretické vyučovanie, tam sú základné predmety: slovenský jazyk, matematika, telesná výchova, etická výchova a potom je tam odborný predmet, tam sú dve hodiny a v podstate ostatné štyri dni je praktický výcvik, čiže toto je skôr príprava pre také pomocné práce, či už v lesnom hospodárstve, alebo v stavebníctve.“

(riaditeľ)

V dokumentoch, ktoré sa venujú rozvoju rómskych marginalizovaných komunít, sa v spojitosti so stredoškolským odborným vzdelaním uvádza, že je nutné podporovať študentov na získanie minimálne výučného listu, ale prioritou ostáva podporovať mládež na získanie čo najkvalitnejšieho vzdelania. Elokované pracoviská stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít ponúkajú obmedzené množstvo učebných odborov, ktoré

38 Štátny vzdelávací program pre skupinu učebných odborov ISCED 2C

39 Viac o štátnych vzdelávacích programoch pozri www.siov.sk

sú svojou obsahovou náplňou koncipované ako pomocné profesie. V našom výskume sme sa pýtali aj na možnosť ďalšieho vzdelávania po absolvovaní dvojročných odborov a využívaním tejto možnosti v praxi. Ako hovorí jeden z respondentov:

„Stredná škola má zákonom možnosť poskytnúť aj základné vzdelanie, to znamená, že pre našich žiakov by sme mohli dať možnosť, že si doplnia v kurze základnú školu, teda chýbajúce dva alebo jeden ročník si doplnia u nás v škole. Možnosť je. Zatiaľ sme ju nevyužili. Robíme to takým spôsobom, že napríklad spolupracujeme so základnou školou a základná škola cez projekt Európskej únie robí doplnenie vzdelania, to znamená, že aj naši žiaci sa znovu vracajú do základnej školy, doplnia si počas polroka, roka základné vzdelanie a potom pre nich ponúkame znovu na elokovanom pracovisku možnosť trojročného učebného odboru záhradník.“

(riaditeľ)

Štátne vzdelávacie programy na seba nadväzujú, takže je možné pokračovať v ďalšom štúdiu. Zaujímalo nás, či bol v minulosti zaznamenaný prípad, že niektorý študent pokračoval v štúdiu na vyššom stupni vzdelávania.

„Oni by chceli maturitu. Ale neuvedomujú si jednu vec, že potrebujú vedomosti. A tie vedomosti nemajú. Prečo ich nemajú? Lebo od prvého ročníka, keď nastúpia do základnej školy, absentuje domáca príprava.“

(učiteľ)

Pri rozhovoroch sme sa stretli s viacerými podobnými vyjadreniami na adresu rodinnej prípravy. Ale zaujímal nás i postoj študentov k ďalšiemu vzdelávaniu. Preto sme položili študentom otázku, čím sa budú zaoberať, keď skončia toto štúdium. Odpovede boli rôzne, niektorí študenti chcú pokračovať v maturitnom vzdelávaní, čo ilustrujú aj nasledujúce vyjadrenia:

„Až skončím tu štúdium, pôjdem na maturitu do mesta.“

(študent)

Aj ďalšia respondentka, ktorá mala v základnej škole vynikajúce výsledky, sa vyjadrila:

„Až tu skončíme, tak ideme ďalej, nie? Chceme maturitu.“

(študentka)

Medzi študentmi boli aj takí, ktorí nemali ambície pokračovať na maturitný stupeň. Podobne to je aj v majoritnej spoločnosti. Fakticky majú študenti elokovaných pracovísk stredných škôl v marginalizovaných rómskych komunitách obmedzený výber učebných odborov, študijné odbory sa na elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít neprevádzkujú.

5.2.1 Príklad učebného odboru podporujúceho stereotypné správanie

Podľa autorov štátneho vzdelávacieho programu má odborné vzdelávanie a príprava klásť dôraz na rozvíjanie základných myšlienkových postupov žiakov, ich pamäť a schopnosť sústredenia. Taktiež toto vzdelávanie podporuje osvojovanie všeobecných princípov a algoritmov riešenia problémov, javov a situácií, ako aj bežných zručností pre prácu s informáciami, ako aj poznanie žiakov lepšie chápať svet, v ktorom žijú. Zámerom odborného vzdelávania a prípravy je pripraviť žiaka na úspešný, zmysluplný a zodpovedný osobný, občiansky a pracovný život.⁴⁰

Študovali sme jednotlivé učebné odbory, ich ciele a zosúladenie s teoretickými východiskami o odbornom vzdelávaní. Zaujal nás učebný odbor, ktorý je možné študovať na elokovaných pracoviskách stredných škôl s názvom **praktická žena**. Ten tiež patrí do sústavy vzdelávacích programov ISCED 2C a do skupiny učebných odborov 31 Textil a odevníctvo. Na tvorbe štátneho vzdelávacieho programu spolupracovali Štátny inštitút odborného vzdelávania v Bratislave, Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave, Štátny pedagogický ústav v Bratislave, vybraní učitelia stredných odborných škôl v Slovenskej republike. Program má za cieľ osvojenie si nasledujúcich typov poznatkov, schopností a zručností:

- základy hygieny a estetiky rodinného a životného prostredia,
- pochopenie úlohy a funkcie rodiny,
- pochopenie významu partnerských a manželských vzťahov,
- vedenie a udržiavanie domácnosti,
- zásady hospodárenia, schopnosť nakupovať, správne uskladniť a spracovať potraviny a pripraviť jedlá,
- ovládanie ručných prác základnými technikami vyšívania, háčkovania a pletenia, formou ručného a strojového šitia zhotoviť a opraviť jednotlivé výrobky textilnej konfekcie,
- osvojenie si zásad rodinného života, správnej výchovy a starostlivosti o dieťa, vo vedení domácnosti, v lesnej výrobe a pod.

Absolvent sa môže pracovne uplatniť v jednoduchých a pomocných kvalifikovaných prácach v prevádzkach zameraných na výrobu textilnej konfekcie, v rastlinnej a živočíšnej výrobe v poľnohospodárskych družstvách a na farmách, v oblasti rodinného života pri správnej výchove a starostlivosti o dieťa, vo vedení a v udržiavaní domácnosti a v lesnej výrobe.⁴¹

S prihliadnutím na fakt, že absolvent ukončí štúdium záverečnou skúškou, je jeho uplatnenie na pracovnom trhu diskutabilné. Za oveľa závažnejší jav považujeme skryté podsúva-

40 Štátny vzdelávací program pre skupinu učebných odborov ISCED 2C

41 Charakteristika učebného odboru Praktická žena

nie stereotypnej myšlienky o spôsobe života žien v marginalizovaných rómskych komunitách a nepriame popretie rodovej rovnosti.

Prijatím politiky rodovej rovnosti do svojich právnych predpisov sa Slovenská republika pridala k európskym krajinám, ktoré zaručujú rovnaké práva ženám a mužom. **Prvoradým cieľom politiky rodovej rovnosti vo vzdelávaní je spochybniť tradičné rodové úlohy a stereotypy.**⁴² Jedným z nástrojov spochybnenia tradičných rodových úloh a stereotypov je vytváranie vzdelávacích programov, ktoré sú zamerané na zmenu tradičných rodových úloh a stereotypov. Opačnou aktivitou spochybnenia tradičných rodových úloh a stereotypov je nepodporovanie vzniku vzdelávacích programov, ktoré upevňujú tradičné rodové úlohy a stereotypy.

Učebný odbor praktická žena svojím zameraním, cieľmi a získaním kľúčových kompetencií napĺňa teórie tradičnej rodovej úlohy ženy a posilňuje stereotypy voči ženám z marginalizovaných rómskych komunit, ktoré sa nevedia starať o rodinu, vychovávať deti a hospodáriť s peniazmi.

V marci 2015 schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR zoznam študijných odborov a učebných odborov, ktoré sú nad rozsah potrieb trhu práce.⁴³ Ako sa v dokumente uvádza, pri tvorbe zoznamov sa posudzovali dáta, ktoré boli relevantné na zaradenie študijného odboru alebo učebného odboru do príslušného zoznamu. Medzi tieto dáta patria:

- absolventská miera nezamestnanosti v príslušnom odbore vzdelávania za máj 2014,
- celkový počet žiakov v príslušnom odbore vzdelávania k 15. 9. 2014,
- dodatočná potreba zamestnancov v kalendárnom roku v závislosti podľa dĺžky štúdia v príslušnom odbore vzdelávania,
- odvetvové koncepcie odborného vzdelávania a prípravy žiakov na výkon povolania,
- regionálne stratégie výchovy a vzdelávania,
- stanoviská príslušných stavovských organizácií a profesijných organizácií k návrhu predmetných zoznamov.

Učebný odbor *praktická žena* nebol vyhodnotený nad rozsah potrieb trhu práce. Pozreli sme sa detailnejšie na počet študentov a rodový údaj tohto učebného odboru. V štatistike študijných a učebných odborov stredných škôl, ktorú každoročne spracováva CVTI⁴⁴, sa uvádza, že učebný odbor *praktická žena* študujú na 99,9 % dievčatá. Je vyučovaný na 16 stredných

42 EACEA P9 Eurydice. 2010: Rodové rozdiely vo výsledkoch vzdelávania: štúdia o prijatých opatreniach a súčasnej situácii v Európe.

43 Zoznam študijných odborov a učebných odborov, ktoré sú nad rozsah potrieb trhu práce schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dňa 30. marca 2015 pod číslom 2015-4442/15270:4-10E0. dostupné na www.minedu.sk

44 Prehľad študijných a učebných odborov k 15.9.2014, www.uips.sk

školách v rámci celého Slovenska, pričom šesť z nich má zriadené elokované pracoviská v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít. Z celkových údajov sme zobrazili v tabuľke 6 len náhodne vybrané štátne školy, v ktorých sa vyučuje učebný odbor *praktická žena*. V učebnom odbore praktická žena sa k 15. 9. 2014 vzdelávalo 429 žien a 2 chlapci, pričom údaje zahŕňajú dennú aj externú formu štúdia. Najviac študentiek navštevovalo k 15. 9. 2014 Spojenú školu - Strednú odbornú školu v Sečovciach a Strednú odbornú školu v Starej Ľubovni.⁴⁵

Tab. 7 Počet študentov v učebnom odbore praktická žena k 15. 9. 2014 vo vybraných stredných školách

ODBOR 3161F00 PRAKTICKÁ ŽENA	FORMA	DRUH	DĹŽKA	JAZYK	POČET ŽIAKOV V ROČNÍKU				ABSOLVENTI ZA MINULÝ ŠK. ROK	
					1.	2.	1. – 8.		ŠK. ROK	
NÁZOV A SÍDLO ŠKOLY							SPOLU	ŽENY	SPOLU	ŽENY
					207	130	337	336	42	42
Stredná odborná škola, V. P. Tótha 31, 90501 Senica	D	1P	2	S	7	3	10	10	5	5
Stredná odborná škola, Kušníerska brána 349/2, 06001 Kežmarok	D	1P	2	S	8		8	8	7	7
Stredná odborná škola, Bijacovce 1, 05306 Bijacovce	D	1P	2	S	18	5	23	23	1	1
Stredná odborná škola, Bijacovce 1, 05306 Bijacovce	E	1P	2	S		26	26	26	1	1
SOŠ A. Warhola, Duchnovičova 506, 06801 Medzilaborce	D	1P	2	S	9	8	17	17	8	8
Stredná odborná škola, Komenského 16, 08271 Lipany	D	1P	2	S	8	8	16	16		
Stredná odborná škola, Jarmočná 108, 06401 Stará Ľubovňa	D	1P	2	S	16	19	35	35	10	10
Stredná odborná škola, Prakovce 282, 05562 Prakovce	D	1P	2	S	9	14	23	23		
Spojená škola – SOŠ, Kollárova 17, 07801 Sečovce	D	1P	2	S	57		57	57		

Zdroj: CVTI, 2015

Myslíme si, že školy sú povinné v boji proti stereotypom poskytovať všetkým deťom príležitosť objavovať svoju identitu, budovať silné stránky a záujmy bez ohľadu na tradičné rodové očakávania.

45 Ibid

5.3 Materiálno-technické zabezpečenie a financovanie elokovaných pracovísk

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky schválilo v roku 2014 normatívy materiálno-technického a priestorového zabezpečenia, ktoré vymedzujú povinný rozsah priestorovej, materiálnej a prístrojovej vybavenosti stredných odborných škôl, stredísk praktického vyučovania, školských hospodárstiev, stredísk odbornej praxe a pracovísk praktického vyučovania. Normatív pre daný učebný odbor vychádza zo štátneho vzdelávacieho programu pre danú skupinu odborov. Normatív stanovuje základné učebné priestory pre teoretické a praktické vyučovanie v danom odbore a ich základné materiálne a prístrojové vybavenie. Vybavenie strednej odbornej školy, strediska praktického vyučovania, školského hospodárstva, strediska odbornej praxe a pracoviska praktického vyučovania v rozsahu základného vybavenia poskytuje predpoklady na zabezpečenie prípravy žiakov daného odboru vzdelávania. Súčasťou vybavenia učebných priestorov pre praktické vyučovanie je technická dokumentácia, technologické postupy, pravidlá a zásady bezpečnej obsluhy technických a iných zariadení, bezpečnostné, hygienické a protipožiarne predpisy, bezpečnostné výstražné značky, symboly, piktogramy, tabuľky, zásady obsluhy, vhodnosti použitia inštalovaných a riadne označených prostriedkov protipožiarnej ochrany a prvej pomoci.⁴⁶

Teória v praxi vyzerá rozdielne. Podľa jedného respondenta, ktorý pracuje na elokovanom pracovisku strednej odbornej školy, sa dajú priestory charakterizovať nasledujúco:

„Máme kontajnerovú školu, ono to vyzerá pekne, ale v prvom rade priestory sú nevyhovujúce, lebo my tu nevieme nič spraviť. Keď sa mi tu začnú naháňať, obrazne povedané, a hodí mi tu stoličku, prepichne mi dosku a ja mám problém to opraviť.“

(učiteľ)

Okrem úpravy materiálno-technického vybavenia a priestorového zabezpečenia stredných odborných škôl sú stanovené aj podmienky prerozdelenia finančných prostriedkov pre školy a školské zariadenia zákonom č. 630/2008 Z. z., Základné normatívy sú:

- mzdový normatív,
- normatív na teplo,
- normatív na výchovno-vzdelávací proces,
- normatív na ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov.⁴⁷

Elokované pracoviská stredných odborných škôl zriaďované v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít, ktoré sme navštívili v rámci nášho výskumu, sa nachádzajú v skrom-

46 Normatív materiálno-technického a priestorového zabezpečenia pre učebný odbor 3178 F výroba konfekcie
47 Zákon č. 630/2008

ných a časom opotrebovaných priestoroch. Triedy boli vybavené základným nábytkom, ako sú lavice, stoličky, skrinky na pomôcky. Na stenách sa nenachádzali nástenky, informačné tabule či iné didaktické pomôcky. Praktické využitie priestorov ako aj pomôcky zhodnotil aj respondent z elokovaného pracoviska strednej odbornej školy:

„Ak je dobre zabezpečené pracovisko z materiálnej stránky, tak je to dobre. Ale zasa ďalšia vec je, ak prídu nemoderné veci, a s tými sa boríme, žiaľ, stále, nová technológia nepríde najprv do školstva. Ak by prišli nové veci k nám, tak ja dokážem aj u nás naučiť žiakov s tými novými pracovať. Ale ak mám starý sústruh, ak mám auto, ktoré má už 40 rokov, tak je to ťažké, a ďalšia vec je priestorové vybavenie školy. Spoločnosť neinvestuje do vzdelania.“

(učiteľ)

Mali sme možnosť nahliadnuť do pracovnej dielne v jednom z elokovaných pracovísk. V tejto dielni, ktorá bola situovaná do prístavby k rodinnému domu, sa nachádzali dva pracovné stoly s hoblíkom a so zverákom upevnenom na jednom stole. Majster odborného výcviku nám povedal, že je ich snahou mať väčšie priestory, ale nemajú finančné prostriedky.

„Čo tu máme dobré, je to, že keď je vhodné počasie, chodia robiť do lesa. Tam sa učia starať o les, od prerezávky, pílenie stromov, chystanie dreva. Učia sa pracovať s motorovou pílou, s traktorom.“

(učiteľ)

Veľkosti priestorov nám opísal i iný respondent z ďalšieho navštíveného pracoviska:

„Máme tam viacero lavíc, väčšinou tam sú prváci, máme 24 žiakov. Keď sú všetci v škole, tak mám možno 50 cm medzi tabuľou a prvou lavicou. Takže by sme potrebovali väčšiu tabuľu, keď píšem, tak všetci nevidia, to je po prvé, nemôžem tam mať napísaných viac vecí.“

(učiteľ)

Náš terénny zber dát sme robili v zimnom období. V jednom z navštívených pracovísk nás zaskočila zima i v triedach. Respondent, s ktorým sme v jednej učebni robili rozhovor, nám odhalil dôvod pocitovej teploty.

„Ide nám len jeden elektrický ohrievač, druhý máme pokazený. I keď nám ho opravia a keď ho nastavím, oni (študenti - pozn. autora) začnú do toho babrať. Odkedy sme začali vykurovať, je pokazený. V celej budove máme elektrické ohrievače, v každej triede dva.“

(učiteľ)

Na technicko-materiálne vybavenie školy sme sa spýtali aj študentov. Niektorým chýbajú športové ihriská, iným napríklad jedáleň či väčšie triedy.

„Chceli by sme tu mať všetko, čo je aj v iných školách, ale tu nie je.“

(študent)

V podobnom duchu sa vyjadrila i ďalšia respondentka:

„Chceli by sme, aby sem chodilo viac ľudí a aby bola škola väčšia a pekne vymalovaná.“

(študentka)

Študenti si uvedomujú rozdiel medzi elokovaným pracoviskom, v ktorom sa učia, a strednými školami, ktoré sú v iných lokalitách. Viditeľné rozdielnosti by nemali byť zdrojom pocitov menejcennosti a ani by nemali v žiadnom prípade vyvolávať dojem, že je to „normálne“ a v „poriadku“.

Nariadením vlády č. 598/2009 sa upravili podmienky prerozdelenia finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia upravené zákonom č. 630/2008 Z. z., Jednotlivé učebné odbory sú v zákone rozdelené do kategórií a každá kategória má rozdielny mzdový normatív a koeficient prevádzkovej náročnosti. Stredné odborné školy s učebnými odbormi, ktoré sme skúmali, sú obsiahnuté v kategóriách 10 a vyššie.

V tabuľke 9 uvádzame niektoré základné mzdové normatívy podľa kategórií škôl na ilustráciu rozdielnosti výšky poskytovaného normatívu.⁴⁸

Tab. 8 Základný mzdový normatív na rok 2015

SKRATKA KAT.	KATEGÓRIA ŠKÔL	MZDOVÝ NORMATÍV
GYM	Gymnázia	1 161,39
SOS01	Stredné odborné školy – 1. kategória	1 326,79
SOS10	Stredné odborné školy – 10. kategória	2 078,63
SOS11	Stredné odborné školy – 11. kategória	2 182,56
SOS12	Stredné odborné školy – 12. kategória	2 101,73
SOS13	Stredné odborné školy – 13. kategória	2 186,15
SOS14	Stredné odborné školy – 14. kategória	2 386,58
SOS15	Stredné odborné školy – 15. kategória	2 646,79
SPOU	Odborné učilištia a praktické školy	3 197,89

Zdroj: www.minedu.sk, 2015

48 Kompletné rozdelenie študijných a učebných odborov do kategórií tvorí prílohu zákona č. 630/2008, pričom číselník odborov je prístupný na webstránke CVTI

Podľa údajov v tabuľke 9 môžeme konštatovať, že štát vynakladá v roku 2015 väčšie finančné prostriedky vo vzdelávaní na strednej odbornej škole, ktorá má zriadené elokované pracoviská v blízkosti marginalizovaných rómskych komunití.

Spracovali sme údaje o poskytnutých finančných prostriedkoch pre vybrané stredné odborné školy v Košiciach za rok 2013 a 2014 do tabuľky 10. Údaje sú dostupné na stránke Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR. Vybrali sme dve stredné odborné školy, ktoré majú podobné vzdelávacie programy. Jedna zo škôl má zriadené aj elokované pracoviská stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunití. Z druhej školy sme vybrali údaje o počte študentov, ktorí sú zaradení v študijných odboroch s maturitou, ako napríklad baníctvo, strojárstvo, operátor odevnej výroby či hotelová akadémia. Tieto sú zaradené v kategóriách 1, 4, 5. Vytvorili sme tak skupinu študijných odborov. Z prvej školy sme použili údaje prislúchajúce učebným odborom, ako napríklad praktická žena, výroba konfekcie, ktoré sú zaradené v kategóriách 11, 14, 15. Každá kategória má iný mzdový normatív, preto sme vypočítali aritmetický priemer normatívu kategórií 1, 4, 5 a kategórií 11, 14, 15. Taktiež sme spočítali počty žiakov v kategóriách 1, 4, 5 a 11, 14, 15. Posledný údaj, ktorý sme zahrnuli do ilustrácie výdavkov, je minimálny objem finančných prostriedkov, ktoré poskytol zriaďovateľ vybraných školám na skúmané tri kategórie. Všetky tieto údaje sme spracovali za rok 2013 a 2014. Z výpočtov nám vyšlo, že v roku 2013 bolo poskytnuté na mzdové financovanie elokovaných pracovísk stredných škôl o **344 052 eur viac** ako na stredné školy typu obchodná akadémia, hotelová akadémia. V roku 2014 sa zvýšil počet študentov v učebných odboroch o 306 študentov a výdavky sa tým zvýšili o 893 617 eur v porovnaní so študijnými odbormi na stredných školách s maturitou.

Tab. 9 Financovanie stredných škôl – príklad

KATEGÓRIE ODBOROV	POČET ŠTUDENTOV	FINANČNÉ PROSTRIEDKY	PRIEMERNÝ MZDOVÝ NORMATÍV
2013			
1, 4, 5	338	509 577 €	1 402 €
11, 14, 15	339	853 629 €	2 209 €
Rozdiel	1	344 052 €	807
2014			
1, 4, 5	241	412 836 €	1 527 €
11, 14, 15	547	1 306 453 €	2 405 €
Rozdiel	306	893 617	878

Zdroj: www.minedu.sk, 2015

Je na zváženie tvorcov politik, či vynakladanie prostriedkov na vzdelávanie mládeže na elokovaných pracoviskách odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunití je efektívne a pre spoločnosť ako aj jednotlivca prospešné s prihliadnutím na

jeho uplatnenie na trhu práce. Myslíme si, že študenti sa môžu rovnako vzdelávať aj na stredných školách v mestách a využívať rôzne doplňujúce nástroje na zvýšenie motivácie k vzdelávaniu a osobnostnému rastu.

5.4 Uplatniteľnosť na trhu práce

V spojitosti s poskytovaním vzdelania na elokovaných pracoviskách stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunit sme sa zamerali aj na uplatniteľnosť profesií na trhu práce. Prihliadali sme aj na nezamestnanosť a povahu regiónu, v ktorom sú elokované pracoviská stredných škôl situované. Získanie dobrého vzdelania je jedným z predpokladov uplatnenia sa na trhu práce. V súčasnosti prebiehajúce demografické a hospodárske zmeny so sebou prinášajú mnohé zmeny na trhu práce. Ekonomické a sociálne mechanizmy sú dosť komplexné: na jednej strane procesy inovácie, technologických zmien, modernizácie a reštrukturalizácie ekonomiky, ktoré vyžadujú permanentné vzdelávanie, pričom nekvalifikovaná práca je vytlačovaná alebo výrazne znevýhodňovaná. Na druhej strane, globalizácia súťaže a vysoká mobilita kapitálu vedie k súťaži v nákladoch, teda k tlaku na mzdy, sociálne odvody a dane, čo zasahuje predovšetkým menej kvalifikovanú pracovnú silu.⁴⁹

V marci 2015 bola zverejnená Správa o krajine – Slovensko 2015, ktorú zostavili útvary Európskej komisie. V správe sa uvádza, že nezamestnanosť mladých ľudí v decembri 2014 mierne klesla, no Slovensko má stále jednu z ôsmich najvyšších mier nezamestnanosti mladých ľudí v EÚ. Prechod zo školy do zamestnania je stále pomalý a vzdelávací systém nereaguje pohotovo na potreby trhu práce.⁵⁰

Vo februári 2014 bol prijatý aktualizovaný plán vykonávania záruky pre mladých ľudí. Systém záruky pre mladých ľudí predstavuje nový prístup k riešeniu problému nezamestnanosti všetkých mladých ľudí do 25 rokov, bez ohľadu na to, či sú prihlásení na úrade práce, alebo nie. Cieľom je ponúknuť im kvalitnú, konkrétnu pracovnú ponuku do štyroch mesiacov po ukončení formálneho vzdelávania alebo strate pracovného miesta. Kvalitná ponuka by sa mala týkať zamestnania, učňovskej prípravy, stáže alebo ďalšieho vzdelávania a mala by byť prispôbena potrebám a situácii jednotlivcov. Príkladom dobrej praxe je Fínsko, ktoré vypracovalo ucelený systém záruky pre mladých ľudí. Ako ukázali výsledky hodnotenia Eurofoundu, v roku 2011 získalo 83,5 % mladých uchádzačov o prácu úspešnú ponuku do troch mesiacov od prihlásenia sa na úrad práce. Vďaka fínskemu systému sa personalizované plány pre mladých vypracovávali rýchlejšie, čo v konečnom dôsledku viedlo k zníženiu nezamestnanosti.⁵¹

49 SIROVÁTKA, T., WINKLER, J., ŽIŽLAVSKÝ, M. 2009. Nejistoty na trhu práce. Brno, MU FSS, 197 s. ISBN 978-80-7326-172-6.

50 Správa o krajine, Slovensko 2015. Pracovný dokument útvarov komisie. Dostupné na: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovakia_sk.pdf

51 Návrh odporúčania Rady o zavedení systému záruk pre mladých. 2012. Pracovný dokument útvarov komisie dostupné na <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9222>

V roku 2014 len asi 10 % nezamestnaných mladých ľudí na Slovensku, ktorí boli oprávnení získať záruku pre mladých ľudí, skutočne jednu zo štyroch ponúk (pracovnú ponuku, odborné vzdelávanie, učňovskú prípravu alebo stáž) aj dostalo.⁵² Realizácia systému záruky pre mladých ľudí zatiaľ nie je na Slovensku nástrojom na zníženie nezamestnanosti. Princíp získania záruky pre mladých ľudí by uvítal aj jeden z našich respondentov, ktorý hovorí:

„Celkovo to je o tom, že tu pokiaľ je vysoká nezamestnanosť, tak študent nevidí potrebu ďalšieho štúdia. Keby dostal hneď robotu napríklad ten, čo má už trojročný odbor ukončený a vie sa porovnať, napríklad tí dvojroční nemajú robotu a ja mám, tak áno, to by bola motivácia.“

(riaditeľ)

Otázne je, či systém záruky pre mladých ľudí dokáže bojovať s diskrimináciou. Podľa Agentúry Európskej únie pre ľudské práva (FRA) až 49 % opýtaných slovenských Rómov uviedlo, že sa pri hľadaní práce stretli s diskrimináciou.⁵³ Pritom Svetová banka odhaduje, že HDP Slovenska by bol o 3,1 miliardy eur vyšší, ak by Rómovia mali rovnaké príležitosti zamestnať sa a rovnakú úroveň miezd ako nerómski obyvatelia.⁵⁴

O diskriminačných praktikách pri hľadaní zamestnania nám hovoril i jeden z respondentov:

„Boli tu šikovní chlapci, niektorí šikovnejší ako nerómski, len, bohužiaľ, išli do Panasonicu sa nahlásiť a miesto nemali, lebo sú Rómovia. Takto poviem, že neodmietol ich biely, odmietol ich Vietnavec.“

(učiteľ)

CVTI každoročne pripravuje štatistický prehľad o nezamestnanosti absolventov jednotlivých stredných škôl v učebných a študijných odboroch. Vybrali sme niektoré učebné odbory, ktoré sa vyučujú na elokovaných pracoviskách stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komún. Zdrojom dát o nezamestnanosti je Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a CVTI. Ak sa pozrieme detailnejšie na nezamestnanosť absolventov učebných odborov k septembru 2014, medzi najviac nezamestnaných uchádzačov patria absolventi trojročných učebných odborov stavebná výroba s profilovaním na murárske práce, stavebné zámočníctvo, záhradníctvo, maliarske a natieračské práce. Je nutné poznamenať, že číselné vyjadrenia nie sú absolútne a presné. Do štatistík napríklad nie sú zahrnuté poberateľky rodičovského príspevku, ktoré porodili dieťa k máju 2014. Tieto totiž nespádajú do evidencie uchádzačov o zamestnanie, ale sú evidované ako absolventky.

52 Podľa hospodárskych prieskumov OECD o Slovensku 2014, s. 100, 19 % mladých Slovákov nie je zamestnaných, ani nie je v procese vzdelávania alebo odbornej prípravy (NEET): http://www.keepeek.com/Digital-AssetManagement/oced/economics/oced-economic-surveys/slovak-republic-2014_eco_surveys-svk-2014-en#page100

53 Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA), prieskum o Rómoch - chudoba a zamestnanosť Rómov v 11 členských štátoch EÚ (2014)

54 Svetová banka, Politické poradenstvo k integrácii Rómov v Slovenskej republike, 2012.

Najväčší podiel nezamestnaných absolventov učebných odborov, ktoré sa vyučujú na elokovaných pracoviskách stredných škôl, nájdeme v textilnej výrobe, v čalúnictve a medzi mechanizátormi lesnej výroby.

Tab. 10 Nezamestnanosť absolventov vybraných učebných odborov vyučovaných na elokovaných pracoviskách stredných škôl k septembru 2014

KÓD ODBORU	NÁZOV ODBORU VZDELÁVANIA	ABSOLVENTI 2013 + 2014	NEZAMESTNANÍ ABSOLVENTI NA9/14	AMN 9/13
TROJROČNÉ ODBORY				
3152H00	Krajčír	32	17	53,1 %
3152H02	Krajčír – Dámske odevy	29	15	51,7 %
3370H00	Čalúnik	40	17	42,5 %
4575H00	Mechanizátor lesnej výroby	172	62	36,0 %
DVOJROČNÉ ODBORY				
3179F00	Textilná výroba	16	8	50,0 %
4579F00	Lesná výroba	83	23	27,7 %
2478F00	Strojárska výroba	217	56	25,8 %
6449F00	Technické služby v autoservise	101	21	20,8 %
3161F00	Praktická žena	106	21	19,8 %
3178F00	Výroba konfekcie	305	58	19,0 %
3383F00	Spracúvanie dreva	94	16	17,0 %
2982F00	Potravinárska výroba	63	10	15,9 %
4572F00	Poľnohospodárska výroba	84	13	15,5 %

Zdroj: ÚPSVAR a CVTI SR 2014

Nutnosť prepojenia odborného vzdelávania so zamestnávateľmi si uvedomujú aj zamestnanci elokovaných pracovísk stredných odborných škôl. O slabšej uplatniteľnosti absolventov ďalšieho elokovaného pracoviska strednej odbornej školy hovorí aj ďalší respondent:

„Takže tým, že máme tie lesnícke odbory, hlavne lesnícke odbory, tak robíme v okolitých lesoch, máme kontakt so zamestnávateľmi, ale vyslovene, že by si absolventi založili živnosť, že jednoducho robí dajaké práce, či už ťažbovú činnosť, alebo čistenie lesa, toto tu viac-menej nie je. Čo viem, možno až na výnimku jeden alebo dva prípady, že robia rómski chlapi pilčíkov.“

(učiteľ)

Niektorí pedagógovia v navštívených elokovaných pracoviskách sa vyjadrovali veľmi nádejne o uplatniteľnosti svojich študentov na trhu práce. Pýtali sme sa preto aj mladých ľudí, aké majú referencie o možnom zamestnaní sa. Jeden z nich nám povedal:

„Máme známych, ktorí skončili túto školu, ale nepracujú, nemajú kde.“

(študent)

Elokované pracoviská stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít istým spôsobom obmedzujú možnosť mladým ľuďom venovať sa štúdiu uplatniteľnejších odborov mimo marginalizovanej komunity.

6

Elokované pracoviská – nástroj inklúzie alebo segregácie?

Implementovanie myšlienky dostupnosti stredoškolského vzdelávania sociálne vylúčeným skupinám prostredníctvom vytvárania elokovaných pracovísk pri rómskych osadách je z nášho pohľadu problematické z rôznych dôvodov, ekonomických aj neekonomických. Takéto vzdelávanie je taktiež neefektívne, nekvalitné, pre štát zbytočne finančne nákladné a predovšetkým si neplní svoj účel, pričom sa vynára otázka, či reálne vedie k začleneniu rómskych vylúčených komunít, ak sa realizuje oddelene a iba pre rómskych žiakov.

Ako sme zistili z terénneho výskumu, segregáciu je možné pozorovať vo všetkých nami skúmaných oblastiach. Odôvodnenia autorov myšlienky vzniku elokovaných pracovísk stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít sme zhrnuli do nasledujúcich bodov:

- (1) Geografická dostupnosť bola jedným z najdôležitejších faktorov na podporu vzniku elokovaných pracovísk. Ako sme v tejto štúdii preukázali, cestovanie nepredstavuje pre rómskych stredoškolákov problém. Študenti majú skôr problém v základnom vzdelávaní, ktoré nie je dostatočne kvalitné a inkluzívne. Ak k tomu pripojíme fakt, že v blízkosti osady stojí stredná škola, ktorá je určená pre nich, ich motivácia je o to menšia. Okrem toho, že sú študenti vzdelávaní stále len vo svojom prostredí, ktoré nie je podnetné, rastú v nich pocity strachu z vonkajšieho prostredia. Spoločnosť sa snaží integrovať Rómov z marginalizovaných komunít, ale bazálne dôvody neúspešnosti začleňovania sú v pozadí a menej dôležité. Jedným z týchto dôvodov je jednoznačne strach z neznámeho majoritného sveta, čo môže byť sekundárny jav segregácie a stigmatizácie.⁵⁵ Ako nám aj pedagógovia povedali, rodičia si na nákup do mesta objednávajú vozidlo so šoférom, aby sa vyhli akémukoľvek nebezpečenstvu v hromadnej doprave. S obavami o možné potlačovanie rastu samostatnosti v rómskych žiakoch v žiadnom prípade nevedie k integrácii. Na druhej strane, prínosom pre majoritu v regiónoch východného Slovenska by bolo, ak by sa rómski študenti začali vyskytovať bežne v triedach s nerómskymi študentmi. Prekonávali by sa predsudky, ktoré obidve strany majú. Elokované pracoviská stredných škôl podporujú svojím konceptom segregáciu obyvateľov z marginalizovaných komunít a nijakým spôsobom nezlepšujú postavenie Rómov v spoločnosti.
- (2) Učebné odbory a uplatnenie na trhu práce predstavujú ďalší sporné body vo vzdelávaní na elokovaných pracoviskách stredných škôl. Niektoré učebné odbory sú koncipované v duchu stereotypov o najvhodnejších profesiách pre Rómov a Rómky. Vopred obmedzujú možnosti, ktoré ponúkajú študentom uplatnenie na trhu práce.

55 Pozri viac: ANDERSON, E. (2010): *The Imperative of Integration*. Princeton: Princeton University Press.

Odborníci apelujú neustále na vytváranie takého vzdelávacieho systému, ktorý bude korešpondovať s potrebami nášho hospodárstva. Pretože stav, ktorý pretrváva v našom vzdelávacom systéme, nie je uspokojivý. V žiadnom prípade sa nesmieme uspokojiť s tvrdeniami typu „*hlavne, že tie decká niekde sú*“. Vzdelávací systém musí byť koncipovaný tak, aby dával šancu získať najlepšie možné vzdelanie každému jednotlivcovi bez rozdielov. Nesmie v žiadnom prípade diskriminovať a podporovať stereotypné správanie. Žiadny študent v tejto krajine by nemal byť diskriminovaný a nemal by sa cítiť vo vzdelávacom systéme nechcený a nepotrebný. Na každom stupni vzdelávania musíme v študentoch podporovať sebavedomie a identitu. Ak chceme nejakú skupinu integrovať, musíme ju podporovať v rozvoji a umožňovať jej participovať v plnom rozsahu.

- (3) Finančné zabezpečenie tvorby elokovaných pracovísk stredných škôl v blízkosti marginalizovaných komunít je ďalší aspekt, ktorý je z nášho pohľadu neefektívny. Ročne vynakladá štát približne trikrát viac finančných prostriedkov len na mzdové náklady v elokovaných pracoviskách stredných škôl. Normatív na žiaka učebného odboru je raz tak vyšší ako normatív na žiaka študijného odboru. Nebolo by efektívnejšie pre štát, ak by sa mládež z marginalizovaných rómskych komunít vzdelávala s nerómskymi študentmi? Odpoveď je podľa nás jednoznačne v podpore štúdia s nerómskymi študentmi. Vzhľadom na to, že sa zvyšujú počty študentov v učebných odboroch vyšších kategórií, zvyšuje sa aj normatívne zaťaženie a zvyšujú sa aj výdavky ministerstva. Pritom uplatniteľnosť týchto učebných odborov je v praxi minimálna.
- (4) V súvislosti so skutočnosťou, že sa 1. 9. 2014 zvýšil počet elokovaných pracovísk v Košickom kraji, je možné predpokladať väčšie finančné zaťaženie štátu v ďalších rokoch. V roku 2014 vyplatil štát mesačne približne 230-tis. eur na štipendia pre deti zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia v Prešovskom a Košickom kraji. Myslíme si, že tieto finančné prostriedky by študenti využili aj v prípade, keby chodili na stredné školy s nerómskymi študentmi. Avšak pridanou hodnotou by bolo podporovanie inkluzívneho modelu vzdelávania s vyššou pravdepodobnosťou uplatniť sa na trhu práce alebo sa zapojiť do ďalšieho vzdelávania. Okrem financií zo štátneho rozpočtu bolo na podporu vzniku elokovaných pracovísk stredných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít v roku 2012 vyčlenených 7 mil. eur zo štrukturálnych fondov Európskej únie. Myslíme si, že zodpovedné orgány by mali zvážiť podporovanie nástrojov, ktoré sú na jednej strane segregáčny a na druhej strane finančne neefektívne. Kombinácia týchto dvoch faktorov musí zákonite viesť k neúspešnosti akýchkoľvek programov na podporu integrácie znevýhodnených skupín. Podporovanie vzniku segregáčnych nástrojov vo vzdelávaní obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunít vnímame veľmi negatívne. Ako sme uviedli v kapitole 4.2, na implementáciu konceptu stredoškolského odborného vzdelávania mládeže z marginalizovaných rómskych komunít v elokovaných pracoviskách bolo uvoľnených 7 mil. eur. Takýto prístup je možné kvalifikovať ako vytváranie opatrenia, ktoré smeruje k posilňovaniu segregácie obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunít.

7 Odporúčania pre prax

Po dôkladnom spracovaní údajov z terénneho kvalitatívneho výskumu a v nadväznosti na teóriu sociálneho začleňovania a potláčanie akýchkoľvek foriem segregácie navrhujeme nasledujúce kroky:

Opatrenie 1

Zvýšenie informovanosti študentov

Študenti dostávajú viaceré informácie často veľmi jednostranné a nekompletné. Napríklad v prípade informácií o štipendiu sú študenti často presvedčení, že ho dostanú len v prípade, ak budú navštevovať elokované pracoviská stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komún. Balík informácií by mal obsahovať aj údaje o ďalších možnostiach získania štipendií z rôznych nadácií. Informovanosť je veľmi slabá aj v prípade možností štúdia na strednom stupni vzdelávania. Študenti by mali dostať čo najviac informácií o rôznorodosti študijných a učebných odborov. Taktiež by mali byť informovaní o následnom uplatnení na trhu práce a finančnom ohodnotení rôznych profesií.

Opatrenie 2

Podpora rodovej rovnosti v stredoškolskom vzdelávaní

Riadiaci orgán zodpovedný za tvorbu študijných a učebných odborov by mal podporovať prostredie rodovej rovnosti vo vzdelávaní a potláčať všetky formy diskriminácie, šírenia stereotypov a predsudkov.

Opatrenie 3

Potláčanie diskriminácie pri vstupe na trh práce

Štát by mal vytvoriť efektívnejší systémový nástroj v boji proti diskriminácii na pracovnom trhu. Študenti by už počas štúdia mali byť viac informovaní o prejavoch diskriminácie, ako aj o možnostiach riešenia vzniknutej situácie. Na regionálnej ako aj lokálnej úrovni by mali

prebiehať tzv. informačné dni pre zamestnávateľov ako aj učiteľov v boji proti diskriminácii pri vstupe na trh práce.

Opatrenie 4

Zavádzanie nástrojov dočasných vyrovnávajúcich opatrení a ďalších motivačných prostriedkov

Koncept dočasných vyrovnávajúcich opatrení sa už v mnohých iných štátoch osvedčil ako účinný a legitímny. Ako príklad motivačných prostriedkov môže byť príklad Trnavského samosprávneho kraja, ktorý každoročne odovzdáva ocenenie pre prácu s rómskou mládežou osobe alebo inštitúcii.

Opatrenie 5

Zrušenie konceptu elokovaných pracovísk stredných odborných škôl v blízkosti marginalizovaných rómskych komunít a vytvorenie inkluzívneho prostredia v stredných odborných školách

Posledným opatrením, ktoré navrhujeme, je postupné zrušenie konceptu elokovaných pracovísk stredných odborných škôl a tvorba inkluzívneho prostredia v stredných odborných školách. Stredné odborné školy by mali mať pripravený pedagogický personál na prácu s mládežou z rómskych marginalizovaných komunít a mali by v škole podporovať multikultúrne prostredie. Vzhľadom na to, že niektorí študenti elokovaných pracovísk stredných odborných škôl vyjadrili strach z prostredia v meste, možného fyzického útoku, navrhovali by sme vytvorenie priateľských zmiešaných dvojíc, ktoré by si navzájom vymieňali informácie a odbúravalí strach z neznámeho. Sme naozaj presvedčení, že forma vzdelávania na elokovaných pracoviskách stredných odborných škôl pre obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít vplýva jedine na ďalšie sociálne vylúčovanie a nijakým spôsobom nepodporuje začleňovanie do spoločnosti.

Záver

Vo verejnom diskurze sa neustále prízvukuje dôležitosť získania vzdelania v súvislosti so zlepšením životných podmienok obyvateľov rómskych marginalizovaných komunit. Nástroj, akým sú elokované pracoviská stredných odborných škôl zriadené v blízkosti marginalizovaných rómskych komunit, predstavujú z nášho pohľadu ďalší prejav sociálneho vylúčenia. Napriek tomu, že absolventi získajú nižšie stredné vzdelanie, majú veľmi ťažké uplatnenie na trhu práce a vo väčšine prípadov sú odkázaní na pomoc štátu, čím teda ich začlenenie je veľmi problematické. Štát pritom vynakladá objemné finančné prostriedky na prevádzku takýchto pracovísk, ktoré sa ukazujú ako veľmi zlé riešenie na zvýšenie vzdelanostnej úrovne obyvateľov z marginalizovaných rómskych komunit.

Sme presvedčení o tom, že oddelený spôsob vzdelávania nie je prínosom pre spoločnosť ani pre jednotlivcov. Získanie vzdelania v zmiešanom prostredí s majoritnou mládežou môže byť výhodnejšie z viacerých dôvodov. Odbúravanie bariér strachu z inakosti a vonkajšieho sveta, ako aj vzájomné spoznávanie sa môžu veľmi dobré dôvody na podporovanie zmiešaného vzdelávania a rušenie prúdov s oddelenými triedami. Z hľadiska rozvoja osobnosti a sociálneho začleňovania je podpora vzdelávania v elokovaných pracoviskách stredných odborných škôl skôr protichodným riešením.

Otázne sa zdajú aj motívy vzniku elokovaných pracovísk. Na jednej strane sa snaží štát odstrániť bariéru študentov v podobe nákladov na cestovanie, na druhej strane podporuje študentov sociálnym štipendiom, pričom efektívnosť uplatnenia sa na trhu práce s nižším stredným vzdelaním je veľmi nízka.

Za najväčší problém považujeme pripustenie myšlienky, že rómskych žiakov je nutné udržať vo vzdelávacom systéme za každú cenu. A to aj za cenu vytvorenia nerovného prístupu vo vzdelávaní či porušovania základných ľudských práv.

Zoznam použitej literatúry

Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA), prieskum o Rómoch - chudoba a zamestnanosť Rómov v 11 členských štátoch EÚ (2014).

Agentúra MŠVVaŠ SR: OPV-2012/3.1/04-SORO.

ANDERSON, E. (2010): *The Imperative of Integration*. Princeton: Princeton University Press.

BARRY, B. (2002): Social exclusion, social isolation and the distribution of income. In: Hills, J. - Le Grand, J. - Piachaud, D. (eds.): *Understanding Social Exclusion*. Cambridge: Cambridge University Press, 13 - 29.

EACEA P9 Eurydice. 2010: Rodové rozdiely vo výsledkoch vzdelávania: štúdia o prijatých opatreniach a súčasnej situácii v Európe.

ECRI Sekretariat. 2009. Správa ECRI o Slovensku (štvrtý monitorovací cyklus). Council of Europe. Strasbourg. S. 20.

Hlavný dokument k Uzneseniu č. 371/2012. Košický samosprávny kraj.

LAJČÁKOVÁ, J. 2013. Správa občianskej spoločnosti o implementácii stratégie Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a revidovaného akčného plánu dekády na Slovensku. Budapešť. Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation. ISSN 2064-0765, s. 43.

Koncepcia integrovaného vzdelávania rómskych detí a mládeže vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania. Uznesenie vlády SR č. 498 zo dňa 26. 5. 2004. [online] Dostupné na: www.rocepo.sk/modules/mydownloads/visit.php?cid-6&lid=54.

Koncepcia výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania. Uznesenie vlády SR č. 206/2008.

KOŠKOVÁ, Š. 2004. *Desegregačný potenciál politik v oblasti vzdelávania na Slovensku*. In: Stigmy. Segregovaná výučba Rómov v školách strednej a východnej Európy. ERRC. 2004.

MILÉNIUM. Národný program výchovy a vzdelávania v Slovenskej republike na najbližších 15 - 20 rokov.

Ministerstvo školstva SR: Sieť škôl a školských zariadení, stredísk praktického vyučovania a pracovísk praktického vyučovania Slovenskej republiky. Bratislava. 2015.

Nariadenie vlády SR č. 630/2008 Z. z., o rozpise finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pre školy a školské zariadenia.

Národný akčný plán SR k dekáde začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015. Rómske vzdelávacie centrum Prešov. Dostupné na: www.rocepo.sk/modules/mydownloads/singlefile.php?cid=6&lid=60. [online] Verzia 7. 2. 2005. [Cit. 26.1.2011].

Návrh odporúčania Rady o zavedení systému záruk pre mladých. 2012.
Pracovný dokument útvarov komisie dostupné na: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9222>.

Roma Education in Comparative Perspective: Findings from the UNDP/World Bank/EC Regional Survey Bratislava: UNDP, 2012, s. 23.

Rozsudok, 25 C 133/10-229 zo dňa 5. decembra 2011.

SIROVÁTKA, T., WINKLER, J., ŽIŽLAVSKÝ, M. 2009. Nejistoty na trhu práce. Brno, MU FSS, 197 s. ISBN 978-80-7326-172-6.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. Štatistický úrad SR. www.statistics.sk.

Správa o krajine, Slovensko 2015. Pracovný dokument útvarov komisie. Dostupné na: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovakia_sk.pdf.

Stratégia sociálnej a ekonomickej integrácie rómskych komunít v Banskobystrickom samosprávnom kraji na obdobie 2007 – 2013

Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008 – 2013.

The World Bank, Politické poradenstvo k integrácii Rómov v Slovenskej republike, 2012.

The World Bank: The world bank group goals. www.worldbank.org.

TOMATOVÁ, J.: 2004: Na vedľajšej koľaji. SGI. ISBN 80-89041-75-2.

UNDP: Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2007. Bratislava. UNDP, 2007.

UNDP, Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010. Bratislava: UNDP, 2012.

UNPD/World Bank/EC regional survey 2011 data set.

UNDP, Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010. Bratislava: UNDP, 2012, s. 98.

Vzdelávanie v eurofondoch. Informačný bulletin Agentúry MŠVVaŠ SR pre štrukturálne fondy EÚ č. 2/2014.

Zákon č. 245/2008 Z. z., o výchove a vzdelávaní.

Zákon č. 596/2003 Z. z., o štátnej správe v školstve a školskej samospráve.

Zákon č. 597/2003 Z. z., o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení.

Zoznam študijných odborov a učebných odborov, ktoré sú nad rozsah potrieb trhu práce schválilo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky dňa 30. marca 2015 pod číslom 2015-4442/15270:4-10E0. Dostupné na: www.minedu.sk.

ENGLISH RESUME

Elocated Branches Of Secondary Trade Schools Situated Near Marginalised Romani Communities

A path toward inclusion or
exclusion of romani youth?

INTRODUCTION

The issue of secondary education of Romani youth is relatively marginal in the public debate on integrating the Roma into society. One of the reasons may be the assumption that a Romani child who succeeds at obtaining pre-school and primary education is also able to cope with secondary education; however, this assumption seems to ignore the fact that segregation is a phenomenon that is inherently embedded in the system of educating the Roma population.

Since education plays a crucial role in the process of integrating inhabitants of marginalised Romani communities, the following paper examines secondary education of young Roma from marginalised Romani communities. It is based on a qualitative survey of the concept of elocated branches of secondary trade schools situated in the vicinity of marginalised Romani communities. This concept can be described as one of the most important public policy tools in this area; there are those who believe it is in fact the only such tool. In our opinion, secondary education of young Roma deserves special attention for a number of reasons. Most importantly, it is the level of social inclusion vs. social exclusion, which has a lot to do with access to education. Secondly, it is the aspect of strengthening one's own personality through developing one's social capital and becoming important to society. Last but not least, it is the economic dimension of giving young people from marginalised Romani communities an opportunity to obtain adequate education and thus become more competitive in applying for better-paying jobs. All these aspects may become instrumental to integrating inhabitants of marginalised Romani communities into society.

We are convinced that when it comes to social inclusion of people from marginalised Romani communities, secondary education is just as important as pre-school or primary education. We believe that strengthening certain segments of the educational process without ensuring adequate continuity at its further stages may cause a complete failure of the process of social inclusion and in fact deepen the existing marginalisation. In other words, secondary education forms an equally important part of the socialisation process, which stands for forming social relations with one's environment. Bearing that in mind, we decided to examine the concept of elocated branches of secondary trade schools operating in the vicinity of marginalised Romani communities from the viewpoint of social inclusion.

The study is divided into six chapters. The first chapter briefly describes the objectives and methodology of the survey. The second chapter outlines the general level of education of the Roma in Slovakia, with a special emphasis on barriers within secondary education. We viewed the barriers important as they are explicitly mentioned in Schooling Act and other legislative documents, which is the focus of the third chapter. This part of the paper also examines the issue of segregation within primary education, which significantly affects further stages of education. The fourth chapter analyses the concept of elocated branches of secondary trade schools as it is defined by strategic policy documents on different levels of government. The fifth chapter presents field research findings and interprets them from various angles. Finally, the paper's conclusion analyses research findings from the viewpoint of integrating young Roma into society while suggesting some practical recommendations.

1 OBJECTIVES AND METHODOLOGY OF THE SURVEY

Our research focused on examining the quality of education provided by elocated branches of secondary trade schools situated in the vicinity of marginalised Romani communities. Our principal objective was to establish whether this policy tool is primarily designed to facilitate integration of marginalised Roma into society or whether it further deepened their social exclusion. In other words, the basic goal of the field research was to apply a qualitative approach in order to examine the role of education provided by elocated branches of secondary trade schools near marginalised Romani communities in the process of integrating the local Roma into society.

The principal research method was qualitative as it was based on semi-structured interviews with various actors within this particular education system segment, including members of the target group. During the interviews we strove to establish whether this type of secondary education furthers social integration of the local Roma through improving overall conditions for individuals and groups who have been excluded for reasons they cannot influence such as, for instance, ethnic background, sex, religion, etc. The basic goal of social inclusion is to improve the social status of deprived and marginalised individuals and groups in order to equalise their access to public services with that of the majority population.⁵⁶

Throughout our research, while exploring the process of social inclusion, we also focused on its antipode, which is social exclusion. In his theory on normative social exclusion,⁵⁷ Barry argues that poverty in conjunction with most forms of social exclusion creates educational barriers, which are further catalysed by social homogeneity of excluded communities. Barry illustrates it on schools with large numbers of pupils hailing from socially excluded families; these schools often fail to motivate their pupils to achieve good results and thus fail to contribute to eliminating their social isolation. Similarly, the lack of job opportunities within excluded communities negatively affects their members' interest in education.⁵⁸

Besides social exclusion, we also explored another aspect of social inequality, which is segregation. Bearing in mind the philosophy of Anderson, who views segregation as the primary cause of social inequality, we examined whether the education provided at elocated branches of secondary trade schools tends to maintain or even deepen the existing level of segregation. According to Anderson, segregation is not only the source of material income disparities and inequality in access to education and employment but it also creates and catalyses stigmatisation of socially excluded population groups.

56 The World Bank: The World Bank group goals; available at: www.worldbank.org

57 BARRY, Brian (2002), "Social Exclusion, Social Isolation and the Distribution of Income" in Hills, John - Le Grand, Julian - Piachaud, David (eds.): *Understanding Social Exclusion* (Cambridge: Cambridge University Press, pp. 13-29).

58 *Ibid*, p. 20.

Segregation is the fundamental cause of stigmatisation, which in turn strengthens social exclusion of concrete individuals or population groups.⁵⁹

In compliance with this theory, we have identified the principal target group of our research: students of different classes and subjects who study at elocated branches of secondary trade schools situated in the vicinity of marginalised Romani communities. A secondary target group included principals or authorised representatives of the secondary schools that have established such branches in the vicinity of marginalised Romani communities. A particularly important target group comprised teachers who teach at these branches of secondary trade schools. Geographically, our research focused on five state-run secondary trade schools that have established special branches in the neighbourhood of marginalised Romani communities. Since the largest number of marginalised Romani communities is to be found in East Slovakia, the schools included in our survey are all located in Prešov and Košice regions.

The principal method of our field research consisted of individual interviews conducted based on a semi-structured questionnaire. A complementary research method was gathering statistical and contextual data from all available secondary sources. In every location we carried out at least three interviews that covered all target groups. We have prepared a separate semi-structured questionnaire for each target group. All audio recordings of individual interviews have been transcribed and analysed.

We have completed the gathered field data by including secondary analyses, documents and expert literature. Since the focus of our research is rather sensitive, we decided to preserve the anonymity of all survey participants, participating educational establishments and locations.

As we have pointed out, the issue of secondary education of Roma at elocated branches of secondary trade schools situated in the vicinity of marginalised Romani communities has not received adequate attention in Slovakia as yet. We have therefore tried to draw the parallel between education of young Roma at these educational establishments and the level of economic and social segregation the Roma are facing in Slovakia.

2 EDUCATION STATUS OF THE ROMA

Available data from United Nations Development Programme (UNDP) studies speak volumes about the average education status of the Roma in Slovakia. In a UNDP study carried out in 2010, one in six Roma (17%) stated secondary education was their highest education status achieved; only 0.3% of them said it was higher education (ISCED 4++). According to a UNDP report issued in Slovakia in 2011, 75% of non-Roma but only 19% of Roma between 25 and 64 stated that complete secondary education (ISCED 3) was their

59 ANDERSON, Elizabeth (2010), *The Imperative of Integration* (Princeton: Princeton University Press).

highest education status achieved. Among women, these figures were at 74% and 17%, respectively; among men, they were at 76% and 22%, respectively. In the age bracket of 20-24, the share of respondents with completed secondary education was 22% among Romani men and 17% among Romani women. Again for the sake of comparison, these figures were at 89% and 69%, respectively, for the majority population.⁶⁰ UNDP survey findings also revealed that the overall share of Romani children who successfully continue to study at secondary schools is higher among integrated children (20.2%) than among segregated ones (16.5%).⁶¹

According to an international comparative study UNDP carried out in 2011, only 18% of Roma in Slovakia have completed secondary education. In this comparison, Slovakia is closer to Bulgaria and Croatia (18% each) than to Hungary (22%) or the Czech Republic (30%);⁶² however, even these figures are extremely low compared to non-Roma.

Table 1 Share of Slovak Roma with completed secondary education (%)

	WOMEN	MEN
2007	11.4	19.2
2010	12.5	21.4

Source: UNDP, 2007 and 2010

Table 2 Educational status of Slovak Roma (%)

	15 – 29	30 – 49	OVER 50
Incomplete primary	25.8	33.9	52.5
Complete primary	40.90	34.7	34.3
Incomplete secondary	11.5	9.5	2.4
Complete secondary	13.7	19.8	9.5
University	0.4	0.1	-
Special education	7.5	1.9	1.1

Source: UNDP, 2007

60 UNPD/World Bank/EC regional survey 2011 data set.

61 UNDP (2012), *Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010*, (Bratislava: UNDP, 2012, p. 97).

62 UNDP (2012), *Roma Education in Comparative Perspective: Findings from the UNDP/World Bank/EC Regional Survey* (Bratislava: UNDP, 2012, p. 23).

2.1 Barriers within education

Having discovered the described data on the average level of achieved education among Romani youngsters and their poor comparison to their non-Romani coevals, we set out to examine the possible reasons why so many Romani youngsters fail to continue their education once they have finished compulsory school attendance. Interestingly enough, we soon identified geographical accessibility as a factor affecting secondary education of young Roma, although only 1.5% respondents in the UNDP survey had identified it as a serious obstacle.⁶³

Geographical availability of secondary education was cited as one of principal arguments in favour of establishing elocated branches of secondary trade schools in the vicinity of marginalised Romani communities. Although geographical accessibility is generally not considered to be an insurmountable obstacle affecting access to education, improving it was one of the prime movers behind the concept of opening secondary trade schools' branches near marginalised Romani communities. Unfortunately, the decision-makers did not sufficiently analyse whether such a solution would preserve or deepen the pupils' social exclusion and segregation.

3 LEGISLATION REGULATING ELOCATED BRANCHES OF SECONDARY TRADE SCHOOLS

Article 19 Paragraph 7 of an amendment to Law No. 597/2003 on Financing Primary Schools, Secondary Schools and Educational Establishments defines an elocated branch as permanently established premises where a regular educational activity takes place in compliance with the educational programme of a school or an educational establishment of which it forms part.

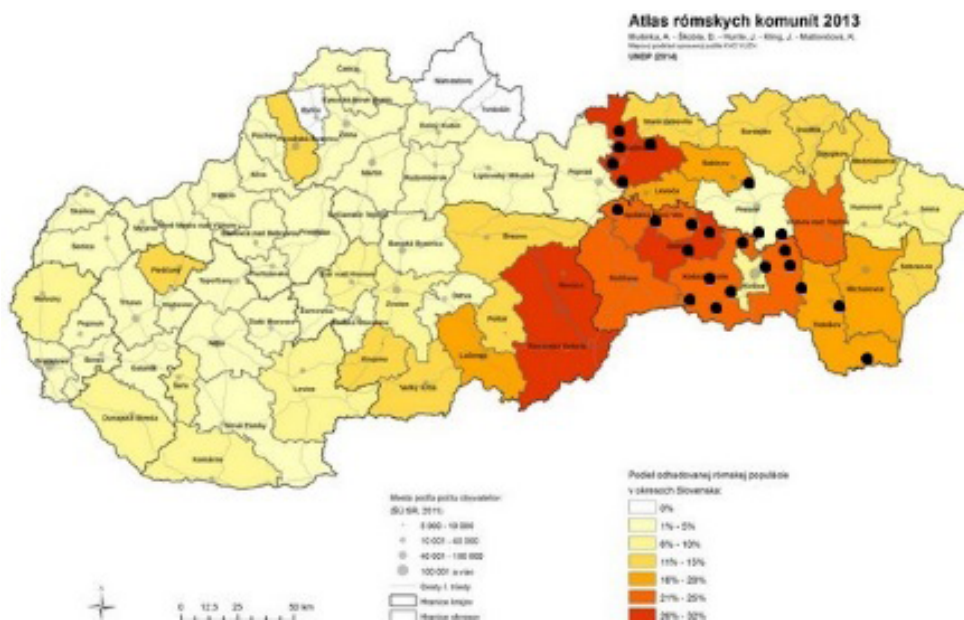
⁶³ UNDP (2012), *Report on the Living Conditions of Roma Households in Slovakia in 2010*, (Bratislava: UNDP, 2012, p. 98).

Table 3 Number of elocated branches operating in Slovakia's regions as of March 31, 2015

	NUMBER OF SECONDARY SCHOOLS WITH ELOCATED BRANCHES	NUMBER OF ELOCATED BRANCHES
Bratislava region	1	1
Trnava region	2	2
Trenčín region	3	4
Žilina region	1	1
Banská Bystrica region	1	1
Prešov region	6	15
Košice region	11	32
TOTAL	25	56

Source: Network of Schools and Educational Establishments, 2015

Map 1 Overview of elocated branches of secondary trade schools in Prešov and Košice regions as of March 31, 2015



Note: Black dot = elocated branch of a state-run secondary trade school

Source: Atlas of Romani Communities, 2013

Besides elocated branches of state-run secondary trade schools, Slovakia's network of schools and educational establishments also includes elocated branches of private secondary schools.

4 STRATEGIC POLICY DOCUMENTS AND REGIONAL PLANS REGULATING ELOCATED BRANCHES OF SECONDARY TRADE SCHOOLS

In Slovakia, secondary education has been governed by Law No. 245/2008 on Upbringing and Education, also known as Schooling Act. Perhaps the most important policy document to encourage secondary trade schools to establish elocated branches is *Solidarity-Integration-Inclusion*, which the cabinet adopted in 2008. The document **first proposed to establish elocated classes of vocational training directly in municipalities with high concentrations of Romani population.**⁶⁴ Another document in the same vein is *Strategy of the Slovak Republic for Roma Integration until 2020*. Adopted in 2012, the document identified three basic measures in the field of secondary education. The first measure introduced social scholarships as a motivational tool for students from marginalised Romani communities. The second measure envisaged establishing elocated branches of secondary trade schools in order to increase the overall number of secondary school graduates among young Roma. The third measure introduced a possibility to extend compulsory school attendance until the age of 18.⁶⁵

In October 2012, as part of Operational Programme Education, the Agency for EU Structural Funds that reports to the Ministry of Education, Science, Research and Sports issued **“Furthering education of members of marginalised Romani communities through supporting elocated branches of secondary trade schools”**, which was a call to submit applications for non-returnable financial contributions. A total of €7 million is envisaged to be disbursed within the programme’s framework.⁶⁶

Since secondary education falls within the scope of regional self-governments’ powers, we have analysed available public policy documents dealing with secondary education of the young Roma. The Košice regional self-government seems to be leading the way in terms of adopting policy documents that address the issue of making secondary education more accessible for students from marginalised Romani communities. In February 2012, it adopted Resolution No. 371/2012 on creating an effective network of schools, subjects and fields of study that correspond to the labour market’s needs at secondary trade schools established by the Košice regional self-government.⁶⁷ **One of the measures the document envisaged in order to boost secondary education of Romani**

64 Government of the Slovak Republic (2008), *Strednodobá koncepcia rozvoja rómskej národnostnej menšiny v Slovenskej republike SOLIDARITA-INTEGRITA-INKLÚZIA 2008 – 2013* [Solidarity-Integrity-Inclusion 2008 – 2013: A Mid-Term Development Strategy for the Roma National Minority in the Slovak Republic], (Bratislava: Úrad vlády SR, 2008).

65 Government of the Slovak Republic (2012) *Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020* [Strategy of the Slovak Republic for Integration of the Roma until 2020], (Bratislava: Úrad vlády SR, 2012).

66 Agency for EU Structural Funds at the Ministry of Education, Science, Research and Sports: Call No. OPV-2012/3.1/04-SORO.

67 Košice Regional Self-Government (2012), Main document to Resolution No. 371/2012.

youngsters was establishing elocated branches of secondary trade schools near marginalised Romani settlements and financing them from the subsidy defined in the call issued by the Agency for EU Structural Funds.⁶⁸

5 ELOCATED BRANCHES OF SECONDARY TRADE SCHOOLS

The data featured in this chapter have been gathered during a qualitative field survey and have been processed with the use of theoretical documents that are relevant to the research topic.

5.1 Why do students prefer to choose this school?

5.1.1 Awareness of possibilities to study at secondary schools

Generally speaking, all primary school pupils are adequately informed about their secondary education options. Some secondary schools organise so-called open-door days during which potential students can visit and get the feel of the institution; also, pupils share information on particular schools with each other. Our interviews with respondents revealed that the reasons why primary school pupils tend to choose particular secondary schools usually do not differ essentially; most respondents cited reasons such as a desire to stick together with their primary school friends, a chance to find new friends or their siblings' past experience.

The choice of secondary schools by pupils hailing from marginalised Romani communities is strongly affected by the fact that they typically attend a single joint class at the primary school; consequently, when the time comes to select a secondary school they often choose to continue studying together at the same secondary trade school. Also, the young Roma tend to prefer the most readily available alternative. Swayed by their surroundings - parents and coevals - many of them almost automatically opt for an elocated branch of a secondary trade school. Given their social competence and the quality of the teaching process at most local primary schools, their choice is natural because, after all, "this school has been made for them".

Many Romani children's preference of secondary schools may also be explained by the socio-psychological theory of self-identification, which designates uncritical adoption of

68 Ibid.

feeling, thinking and acting of the role model.⁶⁹ A special kind of self-identification is the so-called group or social self-identification when individuals, instead of identifying with other individuals, identify themselves with a group they feel part of. This phenomenon is particularly typical of the period of adolescence; it is the time of seeking one's own identity, which can get easily replaced by a group identity.⁷⁰ On the one hand, Romani children's decision to study at elocated branches of secondary trade schools seems to be in line with the theory of group identity; on the other hand, it has also a lot to do with segregationist tendencies at primary schools and their settlements. Many children simply choose to attend the same secondary school automatically because "it is normal". This choice is often made even by pupils who had excellent results at the primary school and could easily study at secondary grammar schools or business academies.

5.1.2 Geographical accessibility

As we have pointed out, geographical availability of secondary education was one of the strongest arguments in favour of establishing elocated branches of secondary trade schools in the vicinity of marginalised Romani communities. It was only natural then that we asked the students about geographical accessibility of their current secondary school vs. commuting to another school. Most interviewed students confirmed they would probably attend a different secondary school in the area if there was no elocated branch of a secondary trade school in their settlement.

We believe furthering inclusive education at primary schools and better awareness of possibilities to study at other secondary schools might not only lead to better study results of pupils from marginalised Romani communities but also to a more diverse preference of their secondary education.

5.1.3 Social scholarships

One of the chief motivational tools that are supposed to encourage Romani children to continue studying at secondary schools is the system of social scholarships. The provision of social scholarships is regulated by Article 149 of Law No. 245/2008 on Upbringing and Education. Eligible to collect social scholarships are all full-time students of secondary schools, educational establishments or vocational schools who comply with the conditions spelled out in Article 149 Paragraph 1 of the law. The scholarship is disbursed upon a written request filed by the eligible pupil or his or her legal representative and delivered to the principal of the school the eligible pupil attends. The scholarship is primarily intended to cover the costs of travel, room and board. The scholarship is provided to eligible pupils according to study results they achieved in the past semester of the academic year, in compliance with the following key:

69 ORAVCOVÁ, Jitka (2004), *Sociálna psychológia [Social Psychology]*, (Banská Bystrica: FHV UMB); ISBN 8080559805, p.62.

70 TAJFEL, Henri (1978), *The Social Psychology of Minorities* (London: MRG Report, 1978, No.38).

50% of the subsistence level amount stipulated by a special regulation is disbursed to pupils whose average grade was 2.0 or better (in Slovakia, school grades range from one to five, one being excellent and five insufficient);

35% of the subsistence level amount stipulated by a special regulation is disbursed to pupils whose average grade was worse than 2.0 but better or equal to 2.5;

25% of the subsistence level amount stipulated by a special regulation is disbursed to pupils whose average grade was worse than 2.5 but better or equal to 3.5.⁷¹

According to statistical data kept by the Slovak Centre of Scientific and Technical Information (CVTI), the total amount of social scholarships disbursed in the 2013/2014 academic year reached €4,141,098.81. According to the same source, most students who collect social scholarships attend secondary schools in Prešov and Košice regions.⁷²

5.2 What can one study at elocated branches of secondary trade schools?

The elocated branches of secondary trade schools that are situated near marginalised Romani communities typically provide vocational training in compliance with state educational programmes ISCED 2C and ISCED 3C. It usually takes two or three years to complete available study programmes; the graduates must either pass the final examination or receive certificates of apprenticeship. ISCED 2C programmes provide lower secondary education and basic vocational training; they are designed to prepare students for their profession. The graduates may decide to enter the labour market right away or increase their qualifications by continuing to study one of ISCED 3C study programmes. ISCED 2C programme graduates can work as gardeners or in food manufacture, timber processing, clothing industry, construction, or machinery production. All these fields of study are aimed at providing basic knowledge in a given area so that the graduates are able to perform simple auxiliary work and/or basic operations required in particular professions. ISCED 3C study programmes provide higher secondary education and basic vocational training. The graduates may decide to enter the labour market right away or increase their qualifications by continuing to study other programmes on higher levels of education. A general rule is that at least 75% of all educational programmes' curricula must be oriented at vocational and practical training.⁷³

5.2.1 Fields of study that reproduce prejudices

We have examined particular fields of study, their goals and their compliance with theoretical standards of vocational training. Our attention caught one field of study that is

71 Law No. 245/2008 on Upbringing and Education (Schooling Act).

72 UIPŠ (2015), Secondary school scholarships; available at: www.uips.sk

73 For further details on state educational programmes, please see www.siov.sk.

taught at a number of elocated branches of secondary trade schools under the name practical woman. Part of the system of ISCED 2C state educational programmes, subgroup 31 (textile and clothing industry), this field of study was jointly designed by experts with the State Institute of Vocational Training in Bratislava, the Research Institute of Child Psychology and Psychopathology in Bratislava, the State Pedagogical Institute in Bratislava and hand-picked teachers from secondary trade schools all around Slovakia. The programme's goal is to help the students master the following types of knowledge, skills and abilities:

- Basics of hygiene and aesthetics of family and natural environment;
- Understanding the role and function of family;
- Understanding the importance of partnership and matrimonial relations;
- Keeping and maintaining a household;
- Basic principles of household economy, ability to do shopping, correct ways of storing and processing foodstuffs and preparing meals;
- Basic manual work techniques such as embroidering, crocheting and knitting; producing and fixing textile and clothing products using hand and machine sewing;
- Basic principles of family life, correct upbringing and caring for children; basics of forestry economy, etc.

The graduates of this field of study should be able to perform auxiliary and simple qualified works at textile and clothing manufacturing plants, plant-growing and animal-farming at agricultural cooperatives, farms and forestry firms as well as to take proper care of children, keep and maintain households, etc.⁷⁴

We could not help noticing the programme's latent reproduction of the stereotypical concept of the way of women's life in marginalised Romani communities and indirect defiance of the principle of gender equality.

By subscribing to the principle of gender equality and transposing it into its legal order, the Slovak Republic has joined those European countries that guarantee equal rights to women and men. **The principal objective of gender equality policy within education is to undermine traditional gender roles and stereotypes.**⁷⁵ One of the ways of undermining traditional gender roles and stereotypes is to design specific educational programmes that are aimed at altering these gender roles and stereotypes. An activity that is complementary to undermining traditional gender roles and stereotypes is refraining

74 Description of the Practical Woman field of study.

75 EACEA P9 Eurydice (2010), *Rodové rozdiely vo výsledkoch vzdelávania: štúdiá o prijatých opatreniach a súčasnej situácii v Európe* [Gender Differences in Educational Outcomes: A Study on the Measures Taken and the Current Situation in Europe].

from creation of educational programmes that further cement these gender roles and stereotypes.

In terms of its design, goals and key skills, the field of study under the name “practical woman” corresponds to women’s traditional gender role and cements stereotypes with respect to women from marginalised Romani communities who according to these stereotypes are allegedly unable to take care of their families, raise their children and run their households economically.

We believe that in their campaign against stereotypes, schools have a moral obligation to provide all children with an opportunity to discover their identity, build on their respective fortes, and pursue their true interests regardless of traditional gender expectations.

5.3 Material-technical equipment of elocated branches and their model of financing

In 2014, the Ministry of Education, Science, Research and Sports approved basic standards stipulating the mandatory scope of material-technical equipment and space requirements of secondary trade schools, vocational training centres, vocational practice centres and vocational training facilities. The standards for each field of study are based on state educational programme for particular categories of fields of study.⁷⁶

Table 4 Basic wage standards for 2015

ABBREVIATION OF THE CATEGORY	CATEGORY OF SCHOOLS	WAGE NORMATIVE
GYM	Secondary grammar schools	1,161.39
SOS01	Secondary trade schools – 1st category	1,326.79
SOS10	Secondary trade schools – 10th category	2,078.63
SOS11	Secondary trade schools – 11th category	2,182.56
SOS12	Secondary trade schools – 12th category	2,101.73
SOS13	Secondary trade schools – 13th category	2,186.15
SOS14	Secondary trade schools – 14th category	2,386.58
SOS15	Secondary trade schools – 15th category	2,646.79
SPOU	Educational establishments and vocational schools	3,197.89

Source: www.minedu.sk, 2015

76 Basic standard regarding material-technical equipment and space requirements for Field of Study No. 3178 F (Clothing Manufacture).

Table 5 sums up the total amount of funds allocated in 2013 and 2014 to select secondary trade schools in the Košice region. The data are available at the official website of the Ministry of Education, Science, Research and Sports. We have chosen two secondary trade schools with similar curricula. One of them has established elocated branches in the vicinity of marginalised Romani communities. For the other school, we took into account data for students who attend fields of study completed with an A levels examination such as mining, machinery engineering, clothing manufacture operator or hotel academy. These fields of study have been placed in categories 1, 4 and 5.

In doing so, we have created two fields of study categories. For the first school, we used data for concrete fields of study, for instance practical woman or clothing manufacture that are placed in categories 11, 14 and 15. Since each category has a different wage standard, we calculated arithmetic means of the wage standard for categories 1, 4 and 5 and for categories 11, 14 and 15. We also summed up the number of students in categories 1, 4 and 5 and in categories 11, 14 and 15. The last figure we included in our comparison was the minimum volume of funds the select schools received for the three examined categories. All these data have been processed for years 2013 and 2014. Our calculations revealed that in 2013, secondary trade schools with elocated branches received €344,052 more than secondary schools such as business or hotel academies. In 2014, the total number of students in examined fields of study increased by 306 and the difference in allocated funds therefore grew to €893,617 compared to fields of study taught at secondary trade schools that are completed with an A levels examination.

Table 5 Financing of secondary trade schools

SCHOOL CATEGORY	NUMBER OF STUDENTS	ALLOCATED FUNDS (€)	AVERAGE WAGE STANDARD (€)
2013			
1,4,5	338	509,577	1,402
11,14,15	339	853,629	2,209
Difference	1	344,052	807
2014			
1,4,5	241	412,836	1,527
11,14,15	547	1,306,453	2,405
Difference	306	893,617	878

5.4 Employability on the labour market

In March 2015, the European Commission released its most recent country report for Slovakia. The report observed that although unemployment rate of young people declined slightly in December 2014, Slovakia still remained one of the eight EU member states with the highest unemployment rate of young people. This indicates that school graduates'

transition into the labour market continues to be very complicated and that the country's education system fails to react adequately to the labour market's needs.⁷⁷

In order to reduce unemployment of young people, Slovakia introduced a system of guarantees several years ago. The official ambition is that every unemployed youngster should receive a labour contract, a professional training offer, a vocational training offer or an internship offer; however, only about 10% eligible unemployed young people in Slovakia actually received one of the four offers in 2014.⁷⁸ In other words, the system of guarantees is failing to reduce unemployment rate of young people in Slovakia.

It remains uncertain whether the system of guarantees is capable of combating discrimination. According to the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), almost half of Slovak Roma (49%) stated they had encountered with discrimination when looking for a job.⁷⁹ Three years ago, the World Bank estimated that Slovakia's GDP could have increased by €3.1 billion had the local Roma had equal employment opportunities and equal wages as non-Romani employees.⁸⁰

The largest share of jobless can be found among the graduates of secondary trade schools' elocated branches who studied textile manufacture, upholstery and timber production mechanisation.⁸¹

6 ELOCATED BRANCHES – A TOOL OF INCLUSION OR THAT OF SEGREGATION?

Implementing the idea of increasing geographical availability of secondary education to socially excluded population groups through establishing elocated branches of secondary trade schools near marginalised Romani settlements is a segregationist measure in our opinion. As our field research has revealed, signs of segregation can be observed in all examined areas and aspects of the practice. We have summed up the reasons presented by the authors of the concept into the following points:

77 European Commission (2015), Country Report - Slovakia 2015, a working document of European Commission bodies; available at: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2015/cr2015_slovakia_sk.pdf

78 According to a 2014 OECD economic survey on Slovakia, 19% of young Slovaks are neither employed nor are in the process of education or professional training; available at: http://www.keepeek.com/Digital-AssetManagement/oced/economics/oced-economic-surveyslovak-republic-2014_eco_surveys-svk-2014-en#page100

79 European Union Agency for Fundamental Rights (2014), Roma Survey: Poverty and Employment of the Roma in 11 EU Member States.

80 The World Bank (2012), Political Counselling Regarding Integration of the Roma in the Slovak Republic.

81 Please see www.cvti.sk.

- (1) Geographical availability of secondary education was cited as one of the strongest arguments in favour of establishing elocated branches of secondary trade schools in the vicinity of marginalised Romani communities. But as our study has demonstrated, commuting to school does not constitute a problem for secondary school students hailing from Romani settlements. The students seem to have a problem rather with primary education, which is neither of adequate quality nor sufficiently inclusive. While attending the primary school, most Romani pupils fail to grasp the importance of obtaining quality education. In conjunction with the fact that government opens an elocated branch of a secondary trade school near their segregated settlement that has been designed specifically for them, their motivation to obtain quality education is undermined even further. Our research has shown that some Romani students are able to cope even with fields of study completed with an A levels examination outside elocated branches of secondary trade schools. This would indicate that other Romani students should also attend secondary schools together with non-Romani coevals. Instead, they are being stuck in their own unstimulating environment, which nurtures their fear of the outside world. While society unsuccessfully strives to integrate the Roma from marginalised communities, the basal reasons for this failure remain rather unnoticed in the background. One of these reasons clearly is the fear of the unknown world of the majority, which may be a secondary phenomenon caused by segregation and stigmatisation.⁸² Secondary school pedagogues told us that some Romani parents order a chauffeured vehicle when they go to town shopping in order to avoid any dangers of public transport. Suppressing the feeling of sovereignty and independence in Romani students does by no means further their integration. On the other hand, it would only be beneficial for the majority in regions of East Slovakia if Romani students began to appear regularly in the same classes with non-Romani students as it would help bring down the barriers of prejudices that have grown on both sides. The concept of elocated branches of secondary trade schools merely reproduces segregation of residents of marginalised settlements while failing to improve the social status of the Roma in any way whatsoever.
- (2) The fields of study and the students' subsequent success on the labour market are other controversial aspects of secondary education at elocated branches of secondary trade schools. The fields of study have been designed along the lines of the majority's stereotypical notions of the most suitable professions for Romani men and women. Consequently, they limit in advance the possibilities that may help Romani students succeed on the labour market. Majority education experts constantly emphasise the importance of developing such an education system that would address the needs of our national economy. From this viewpoint, Slovakia's education system is far from satisfactory. In no way must we accept arguments such as "the most important is that these kids have some place to go". Education system must be set up in a way that gives every individual without any distinction a chance to obtain the best possible education. It must not discriminate against anybody and reproduce stereo-

82 For further details, please see ANDERSON, Elizabeth (2010), *The Imperative of Integration* (Princeton: Princeton University Press).

types. No pupil or student within our education system must be either discriminated against or feel unwanted or unnecessary. On the contrary, it is its fundamental obligation to instil the sense of self-confidence and identity in students on every step of the way. If it is our true goal to integrate any marginal population group, we must support its universal development and allow its full-fledged participation. According to statistics supplied by the Institute of Information and Prognoses of Education (ÚIPŠ), effective September 1, 2014, the total number of secondary trade schools with elocated branches increased by five and the total number of elocated branches increased by 17 in the Košice region alone. In the light of government's proclaimed ambition to support inclusive education within the framework of Operational Programme Human Resources, this increase is illogical to say the least.

- (3) Another argument against the practice of establishing elocated branches of secondary trade schools in the vicinity of marginalised Romani communities is its financial model, which is highly ineffective in our opinion. In 2014, government spent approximately three times more funds on wage costs at elocated branches of secondary trade schools, mostly because the wage standard per student is almost double the size of the wage standard per student of a secondary grammar school or a business academy. As the total number of students attending higher categories of fields of study increases, so does the elocated branches' wage costs and the ministry's overall financial expenditures while these graduates' practical employability on the labour market approaches zero. Would it not be financially more effective for government if youngsters from marginalised Romani communities were educated together with their non-Romani coevals? The answer in our opinion is a resounding "yes, it would".
- (4) Since the total number of elocated branches in the Košice region increased further effective September 1, 2014, it is rather safe to assume that government's financial burden will continue to grow in years to come. In 2014 alone, government disbursed approximately €230,000 every month on social scholarships for children from socially disadvantaged environment in the Prešov and Košice regions. We believe eligible students would use these funds even if they attended secondary trade schools together with non-Romani students. But in this case an added value would be supporting an inclusive model of education, which would give Romani graduates a better chance to either enter the labour market or continue in higher education. Besides state budget funds, government in 2012 allocated €7 million from EU structural funds to establishing elocated branches of secondary trade schools near marginalised Romani communities. We believe it is the utmost time government reconsiders supporting projects and tools that are not only segregationist but financially ineffective. A combination of these two factors is inevitably deadly for any programme designed to further integration of disadvantaged population groups. But financial considerations aside, it is just plain wrong to support segregationist tools in educating inhabitants of marginalised Romani communities.

7 PRACTICAL RECOMMENDATIONS

Measure 1

Increasing students' general awareness of secondary education options

Primary school pupils from marginalised Romani settlements receive information about their secondary education options in a very one-sided and incomplete manner. For instance, when informed about the possibility to apply for social scholarships, Romani children are often convinced that they are eligible to receive it only if they choose to attend an elocated branch of a secondary trade school in the vicinity of their marginalised community. The information package should also include briefing them on additional ways of funding their studies, for instance through obtaining scholarships from various foundations. The Romani students should receive as much information as possible on all kinds of study and vocational fields available. They should also be thoroughly informed about their future chances to assert themselves on the labour market and about remuneration situation in various types of professions.

Measure 2:

Furthering the principle of gender equality in secondary education

Government organs that are responsible for conceiving and designing fields of study at secondary schools should take great pains to further the principle of gender equality in education and eliminate all forms of discrimination, stereotypes and prejudices.

Measure 3:

Eliminating discrimination at the stage of entering the labour market

Government should strive to create a more effective systemic tool to combat discrimination on the labour market. Already during their studies, the students should be thoroughly educated about various overt and covert forms of discrimination as well as about possible ways to defend themselves against them. On the local and regional level, schools should organise so-called awareness days during which teachers and employers would be instructed about preventing discrimination at the point of entering the labour market.

Measure 4:

Introducing temporary equalisation measures and other motivational tools

In many other countries, the concept of temporary equalisation measures, which is another term for affirmative action, has proven to be effective and legitimate. A good example of this type of motivational measures is the Trnava regional self-government, which annually awards concrete persons or institutions for working with the Romani youth. Another example of good practice is local activities that are initiated by educational institutions, for instance organising discussions with Romani parents directly in marginalised Romani communities, or joining forces of primary and secondary schools in organising joint events or individual advisory meetings attended by pedagogues, parents, primary school pupils and secondary school students.

Measure 5:

Abolishing elocated branches of secondary trade schools near marginalised Romani communities and creating an inclusive environment on secondary trade schools

The final measure we propose is gradually abandoning the concept of elocated branches of secondary trade schools and replacing it with efforts aimed at creating an inclusive environment at secondary trade schools. All secondary trade schools should gradually train their teaching staff to work with youth from marginalised Romani communities and develop multicultural environment at their institutions. Given the fact that some Romani students from elocated branches of secondary trade schools have expressed fears of the urban environment and potential physical attacks, we propose to create friendly mixed couples of students who would exchange information with each other and eliminate the fear of the unknown together. We are convinced that the only result of the concept of elocated branches of secondary trade schools is further social exclusion of residents of marginalised Romani communities, which is in direct contradiction to the proclaimed ambition to integrate them into society.

CONCLUSION

An argument that often resounds in the public discourse on tackling the so-called Roma issue is that residents of marginalised Romani communities must first receive quality education in order to improve their standard of living. Unfortunately, the concept of establishing elocated branches of secondary trade schools in the vicinity of marginalised Romani communities merely deepens their social exclusion in our opinion. Even though their graduates do obtain lower secondary education, they subsequently find it extremely difficult to win recognition on the labour market and remain largely dependent on the social security system, rendering their integration into society completely fruitless. Meanwhile, government spends voluminous amounts of funds on operating these elocated branches, which seem an increasingly bad solution education standard of residents of marginalised Romani communities.

We are deeply convinced that the segregated model of education benefits neither society nor individuals it has been designed for. On the other hand, the model of acquiring education in a mixed environment together with members of the majority seems to be much more advantageous for a number of reasons. Eliminating barriers on each side, overcoming the fear of dissimilarity and the outside world, and getting to know each other's culture sounds like very good reasons to support a mixed model of education and abolish the practice of segregated classes. From the viewpoint of personality development and social inclusion of members of the target group, sticking to the concept of elocated branches of secondary trade schools seems a rather counterproductive solution, let alone the fact that the financial motives of establishing these branches seem questionable. On the one hand, government strives to improve these students' access to education by eliminating their commuting costs; on the other hand, it supports them by disbursing social scholarships while their prospects to enter the labour market with lower secondary education remain very poor. However, the greatest problem seems to be the idea that it is necessary to keep Romani students within education system at every cost, even at the cost of creating unequal access to education or violating fundamental human rights.

Elokované pracoviská stredných odborných škôl pri marginalizovaných rómskych komunitách

Cesta k začleneniu alebo vylúčeniu rómskej mládeže?

Vydalo: Centrum pre výskum etnicity a kultúry
Klariská 14
811 03 Bratislava
www.cvek.sk

Autorka: Zuzana Balážová

Jazyková korektúra: Jarmila Svítková

Grafická úprava: Branislav Kátlovský

Vydanie: prvé

